

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Фінансові аспекти формування та підвищення ефективності викорис-
тання активів малих підприємств»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти Магістр
Котько Сергій Віталійович

Полтава - 2023 року

ЗМІСТ

	ст.
Вступ.....	5
Розділ 1. Теоретичні основи формування та використання активів суб'єктів підприємницької діяльності.....	8
1.1. Економічна сутність та роль активів у фінансово-господарській діяльності підприємств.....	8
1.2. Науково-методичні аспекти оцінки та управління процесами формування і використання активів.....	15
Розділ 2. Фінансовий механізм формування та використання активів суб'єктів малого та середнього бізнесу.....	21
2.1. Сучасна практика формування активів малих підприємств та її аналіз.....	21
2.2. Оцінка досягнутого рівня ефективності використання активів підприємства.....	34
Розділ 3. Напрями розвитку та удосконалення політики формування і використання активів малих підприємств.....	42
3.1. Шляхи підвищення ефективності використання оборотних активів підприємства.....	42
3.2. Перспективи удосконалення процесів формування і використання основних засобів.....	49
Висновки.....	56
Список використаних джерел.....	59
Додатки.....	65

ВСТУП

Актуальність теми. Важливою запорукою максимізації прибутку підприємницької структури є забезпеченість виробничого процесу необхідними активами в необхідній кількості та їх ефективне використання для нормального функціонування підприємства.

Активи являють собою економічні ресурси підприємницької структури. Вони формуються для конкретних цілей здійснення цієї діяльності у відповідності до місії та стратегії фінансового розвитку підприємницької структури і у формі сукупних май-нових цінностей характеризують основу його економічного потенціалу. Активи підприємницької структури повинні відповідати функціональній спрямованості та масштабам господарювання виробничого підприємства. Тільки при такій відповідності вони представляють для підприємницької структури певну цінність, як його економічні ресурси, що призначені для використання у наступному період.

Науково-теоретичні засади процесів формування і використання необоротних і оборотних активів суб'єктів господарювання виступають предметом наукових пошуків багатьох як вітчизняних, серед яких В. Г. Андрійчук, А. М. Поддєрьогін, О. М. Бандурка, М. Я. Дем'яненко, Г. Г. Кірейцев, С. С. Осадець, Д. В. Полозенко, М. І. Романенко, О. Ф. Томчук, так і зарубіжних – М. І. Баканов, І. Т. Балабанов, І. А. Бланк та інші. Однак значна частина проблем, що полягають у розробці ефективних фінансових механізмів формування оптимального обсягу та складу активів для окремих підприємств є не до кінця вирішеними і потребують подальшого вивчення, що на рівні із дослідженням перспектив підвищення ефективності фінансового менеджменту оборотними та необоротними активами обумовлює актуальність обраної теми кваліфікаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківської справи та страхування за темою „Удосконалення механізм-

му фінансової діяльності підприємств, організацій і установ”.

Мета і завдання дослідження. Метою виконання кваліфікаційної роботи є дослідження процесу формування, оцінка складу і функціонального стану та напрацювання шляхів підвищення ефективності використання окремих видів активів підприємницьких структур загалом, і в реальних умовах господарювання окремого аграрного підприємства, зокрема.

Реалізації сформованої мети вимагає розв’язання в кваліфікаційній роботі ряду наукових завдань: 1) узагальнення теоретичних підходів до трактування економічної сутності активів підприємств, їх функцій та видів; 2) дослідження теоретичних аспектів розвитку джерел та способів формування необоротних та оборотних активів; 3) аналіз фінансового стану досліджуваного підприємства для визначення можливостей щодо фінансування процесів формування його активів; 4) аналітична оцінка наявності та досягнутого рівня ефективності використання активів в умовах конкретного підприємницької структури; 5) визначення переваг застосування ефективної амортизаційної політики; 6) розробка перспективних напрямів вдосконалення процесів нормування та підвищення ефективності використання оборотних активів тощо.

Предмет і об’єкт дослідження. Об’єкт дослідження – фінансовий механізм формування та використання активів суб’єктів господарювання.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів формування, управління та підвищення ефективності використання необоротних та оборотних активів в умовах господарської діяльності аграрних підприємств.

Методи дослідження. Теоретична і методична основи дослідження ґрунтуються на використанні основних положень економічної й фінансової теорії, розробок науково-дослідних установ, вітчизняних та зарубіжних вчених із питань оптимізації механізмів формування та підвищення рівня ефективності використання активів підприємницької структури, а також діючі нині законодавчі та нормативні акти.

Інформаційна база. Теоретичну основу для виконання кваліфікаційної

роботи становлять сукупність загальних наукових та спеціальних методичних прийомів дослідження. Базою для виконання кваліфікаційної роботи виступало приватне акціонерне товариство ХХХ.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. В кваліфікаційній роботі одержано ряд висновків та сформульовано рекомендацій теоретичного та практичного характеру. Зокрема, набули подальшого розвитку дослідження щодо удосконалення механізмів нормування оборотних активів підприємств та управління ними. Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та наданні рекомендацій щодо удосконалення фінансового механізму формування та підвищення ефективності використання необоротних та оборотних активів і підтверджується Відгуком досліджуваного підприємства.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на 7th International scientific and practical conference „Innovative areas of solving problems of science and practice” (November 08 – 11, 2022) Oslo, Norway. International Science Group. 2022 та на науково-практичній конференції студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик (Полтава: ПДАУ, 2022 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано дві наукових праці загальним обсягом 0,35 др. арк.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 58 найменувань, містить 16 таблиць, 16 рисунків, 15 додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 64 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ АКТИВІВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Економічна сутність та роль активів у фінансово-господарській діяльності підприємств

Для здійснення фінансово-господарської діяльності кожен суб'єкт підприємництва повинен використовувати певні види майна, що належить йому на тих чи інших умовах. Таке майно називається активами суб'єкта підприємництва.

Активи являють собою ресурси суб'єкта підприємництва у різних видах, які використовуються в процесі здійснення ним господарської діяльності.

Виходячи із строку та специфіки використання в виробничій діяльності суб'єкта підприємництва активи поділяють на необоротні та оборотні.

Необоротні активи призначені для постійного та тривалого використання в процесі фінансово-господарської діяльності. До них відносять нематеріальні активи, основні засоби, довгострокові фінансові вкладення, а також довгострокову дебіторську заборгованість, незавершене будівництво, тощо. Кошти, що інвестовані в необоротні активи підлягають вилученню з обороту на довготривалий період. Тому інвестиції у необоротні активи, здійснюються, в першу чергу, за рахунок довгострокових джерел фінансування.

До оборотних активів (засобів) суб'єкта підприємництва належать товарно-матеріальні запаси, ліквідні цінні папери, дебіторська заборгованість, грошові кошти тощо. Вартість використаних оборотних активів (засобів) повністю переноситься на вартість виготовленої продукції, а активи поновлюються для забезпечення неперервності виробничого процесу

Активи мають відображатись у балансі лише в грошовому виразі з використанням системи оцінки, а саме: історичної собівартості, поточної собівартості, вартості реалізації та теперішньої вартості [14].

Відповідно до наявних міжнародних стандартів фінансової звітності, актив – це ресурс, що контролюється суб'єктом господарювання у результаті подій минулого, від якого очікують зростання майбутніх економічних та фінансових вигод для кожного суб'єкта господарювання. За американським обліку, активи є ймовірні економічні майбутні вигоди, отримані або контролюються окремою фірмою в результаті угоди чи минулих подій.

Активи – це економічні ресурси суб'єкта підприємництва у формі сукупних майнових інтересів, які використовуються у фінансово-господарській діяльності з метою отримання прибутку (рис. 1.1).

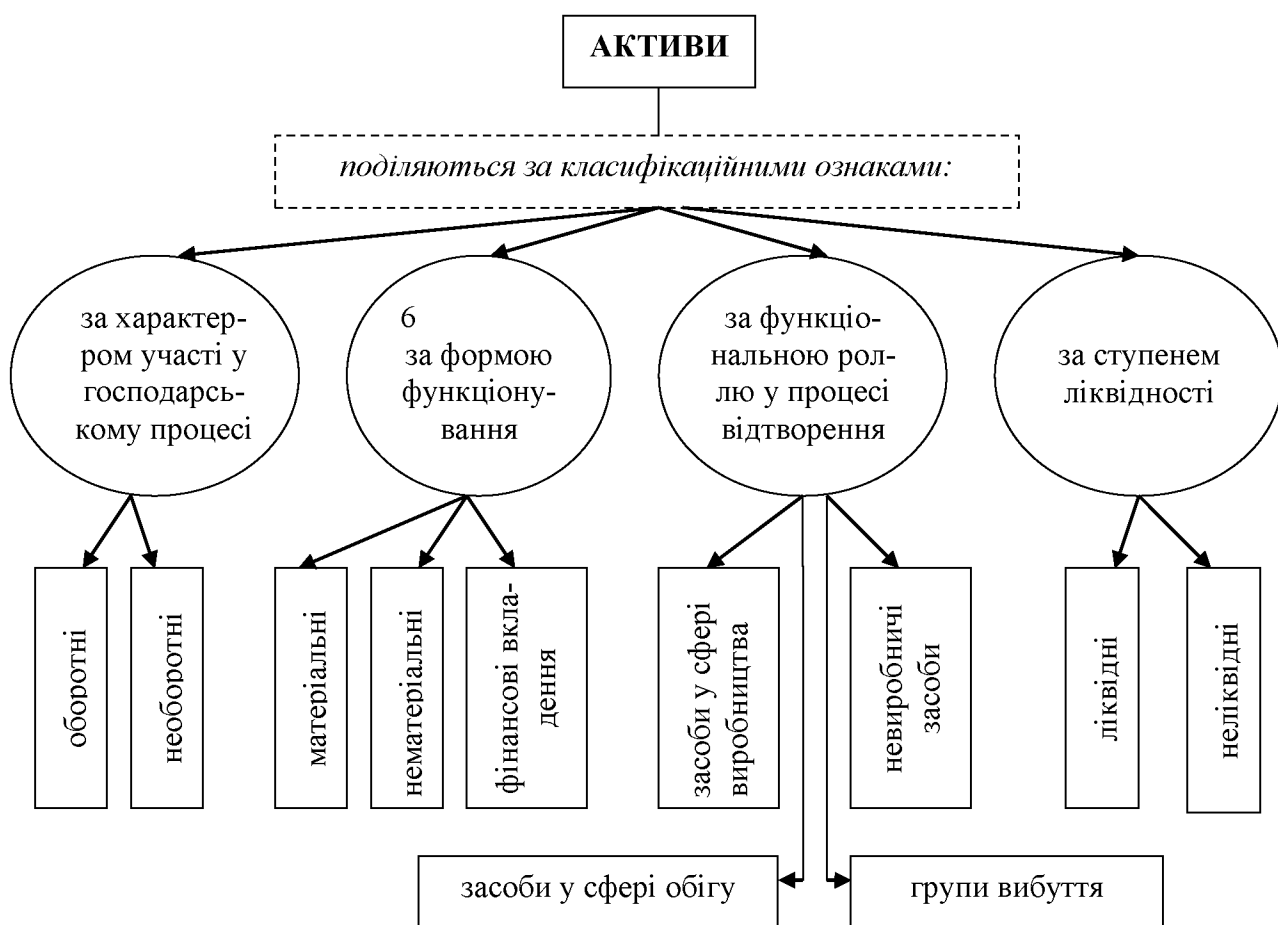

Рис. 1.1. Класифікація активів (засобів) суб'єкта підприємництва

Не має сумнівів, які активи, які по-різному беруть участь у господарському процесі та мають неоднакову швидкість обігу, повинні оцінюватись по-різному. Тому для напрямів фінансової звітності активи поділяють на необоротні та оборотні.

В економічній теорії замість категорії „необоротні активи” використовується категорію „основний капітал”, оскільки поняття активу не використовується. Під основним капіталом є продуктивний капітал у формі засобів праці, які функціонує у процесі виробництва протягом багатьох кругооборотів, яка частково, в міру зношування, свою вартість переносять на новостворений продукт, відтворюючись через кілька виробничих циклів [6].

Це визначення є некоректним, тому й відповідає сучасним економічним реаліям, оскільки тут враховані тільки економічні матеріальні ресурси у формі основних засобів. Натомість до цієї категорії треба враховувати й нематеріальні ресурси, а також й довгострокові фінансові інвестиції [37].

Термін „актив” має походження від латинського слова *actives* – діяльний, діючий. Аналіз теоретичних досліджень засвідчив, які на сьогоднішній день не має єдиних інструментів до тлумачення категорії „актив”.

Однак, варто вказати на те, що в економіці та юриспруденції те, яке визначається капіталом, в обліку називається активами. Згідно П(С)БО 2 „Баланс” під активами визначають ресурси, контрольовані суб’єктом підприємництва в результаті минулих подій. Крім того, варто говорити, що зокрема Л. В. Городянська, передбачає, що поділ активів (засобів) на оборотні та необоротні в обліку був запозичений із судової сфери ще в кінці ХІХ століття [25].

Першим, хто ввів поняття розподілу капіталу на основний і оборотний незважаючи на напрям галузевого використання, а також вказав на різницю у відносинах між цими частинами залежно від сферою економіки, був Адам Сміт. Він розглядав цей капітал як частину капіталу, що не обертається і приносить прибуток у виробничу сферу. Оборотний капітал розглядався як частка, що оприймає участь у обороті та приносить прибуток в сфері обігу [16].

Інший видатний представник школи класичної економіки Давід Рікардо, за словами О. Бандурко зазначав, що залежно від швидкості зношення капіталу і вимог до частоти його відтворення, варто відносити чи до оборотного чи до основного [7].

Відповідно до П(С)БО 2 „Баланс” необоротні активами це активи, що є

необоротними. Таке визначення є досить складним, оскільки не можливо визначити конкретних ознак, які притаманні необоротним активами, не використовуючи формулювання оборотних активів (засобів).

Зважаючи на вищенаведені визначення, вважаємо, які найбільш прийнятним на сьогодні є поняття необоротних активів (засобів), як матеріальних і нематеріальних ресурсів.

Не менш важливим питанням виступає визначення класифікаційних ознак розподілу необоротних активів (засобів). Значна частина економістів, поділяють необоротні активи за ознаками відображення статей балансу суб'єктів господарювання.

Кожен із існуючих видів необоротних активів (засобів) приймає свою трактування залежно від тих економічних вигід, які вони надають своїм власникам чи користувачам (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Склад необоротних активів (засобів) суб'єкта підприємництва та їх зміст

Елемент необоротних активів (засобів)	Поняття та можливі економічні вигоди
Нематеріальні активи	Об'єкти промислової та інтелектуальної власності без фізичної субстанції, які необхідні для здійснення господарської діяльності
Незавершене будівництво (інвестиції)	Активи, які передані суб'єкт підприємництва іншим суб'єктам господарювання з метою збільшення прибутку за рахунок відсотків, дивідендів, зростання вартості капіталу або отримання інших вигод для інвестора
Основні засоби	Заборгованість підприємству фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати її нарахування
Довгострокові фінансові інвестиції	Об'єкти матеріальних і нематеріальних необоротних активів (засобів), які не введені в експлуатацію
Довгострокова дебіторська заборгованість	Сукупність матеріально-речових цінностей, які діють у натуральній формі протягом тривалого часу як у сфері матеріального виробництва, так і у невиробничій сфері
Інші необоротні активи	Необоротні активи від розстрочки зобов'язань перед суб'єкт підприємництва

Визначившись з тим, чи є об'єкт необоротним активом, слід перейти до складу необоротних активів (засобів). До складу необоротних активів (засобів) входять: споруди, робочі силові машини і обладнання, земельні ділянки, будин-

ки, столовий і господарський інвентар, передавальні пристрої, транспортні засоби, багаторічні насадження, інструменти, прилади, робоча та продуктивна худоба, музейні цінності, інвентарна тара, обчислювальна техніка, об'єктами промислової власності, інші [42].

Загалом необоротні активи поділені на три окремі групи: – основні засоби, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи.

Необоротні активи, які входять в дані групи, різноманітні по своєму призначенню, термінам служби, способу використання, і т. д. Це вимагає здійснення більш детального їх угруповання. Необоротні активи можна класифікувати й за іншими ознаками, які використовуються у фінансовому управлінні та економічному аналізі для виявлення невикористаних виробничих потужностей суб'єкта підприємництва.

Для більш поглибленої класифікації необоротних активів (засобів) використовують їх класифікацію за наступними кваліфікаційними ознаками:

– за приналежністю до виробничої діяльності можна – виробничі та невиробничі;

– за джерелами фінансування – необоротні активи, які фінансуються за рахунок позикових джерел, залучених джерел, власних джерел, та джерел змішаного типу.

Така поглиблена класифікація необоротних активів (засобів) дозволить необхідним користувачам мати інформацію про стан та необхідність оновлення, вона є корисною для прийняття рішення про здійснення переоцінки необоротних активів (засобів). Крім того, це дозволить вести облік необоротних активів (засобів) з більш рівнем деталізації

Основні засоби формують матеріально-технічну базу суб'єкта підприємництва, одночасно, як вважає А. Таркуцяк основні засоби неодноразово вступають у процес виробництва, зберігаючи свою натуральну форму і частково споживаються в кожному виробничому циклі і беруть участь в створенні готової продукції суб'єкта підприємництва. Це вирішальна ознака, яка характеризує основні засоби як економічну категорію [53].

Л. М. Бабиш вважає – оборотні виробничі фонди, що обслуговують сферу виробництва та споживаються в 1 виробничому циклі і їх вартість повністю переноситься на виготовлену продукцію. Вони представляють собою необхідні для виконання виробничих планів запаси сировини, допоміжних матеріалів, палива, основних матеріалів, запасних частин, покупних напівфабрикатів, малювальних предметів та незавершеного виробництва [5].

Фонди обігу, хоча загалом не беруть участі у виробничому безпосередньо процесі, однак це є необхідним елементом для єдності обігу і виробництва. Сфера функціонування їх створює передумови для їх виділення в самостійне поняття „фонди обігу”.

У зарубіжній літературі окремі автори визначають оборотний капітал як оборотні активи з мінусом короткострокових зобов'язань.

На думку, А. М. Поддєрьогіна, оборотний капітал має пройти три стадії кругообігу: виробничу, грошову і товарну [58].

Отримання виручки від реалізації вказує на корисність народженої суспільством ціни і про відтворення у ній авансових коштів. Оборотні виробничі фонди і фонди обігу перебувають в постійному русі та забезпечують безперервний кругообіг засобів. Тобто, кругообіг капіталу що обертається відбувається за такою схемою (рис. 1.2).

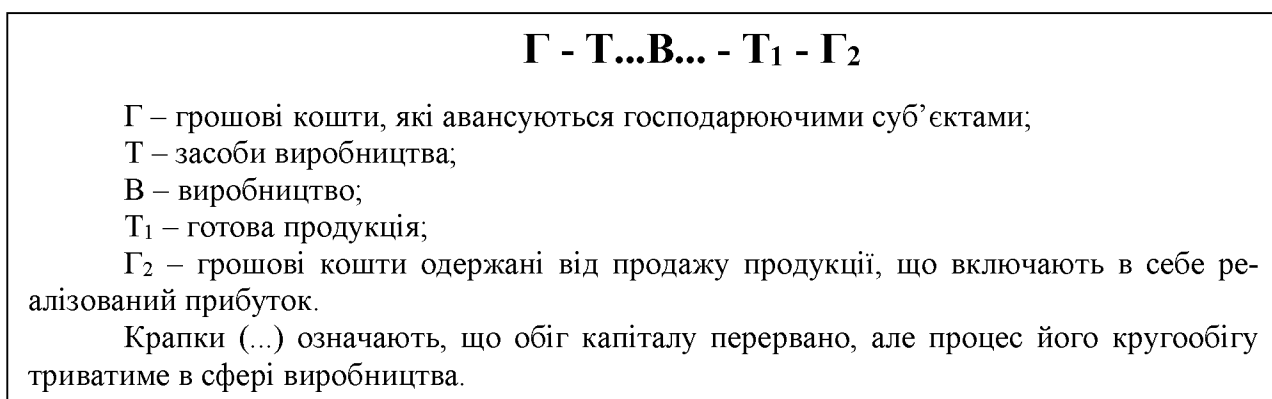

Рис. 1.2. Кругообіг капіталу що обертається

Рух оборотних фондів обігу і виробничих фондів складають єдиний процес, що забезпечується оборотним капіталом. Це дає можливість об'єднати фонди обігу і оборотні виробничі фонди в поняття – оборотні активи.

Оборотні активи розкривають своє сутнісне тлумачення при виконанні функцій (рис. 1.3).

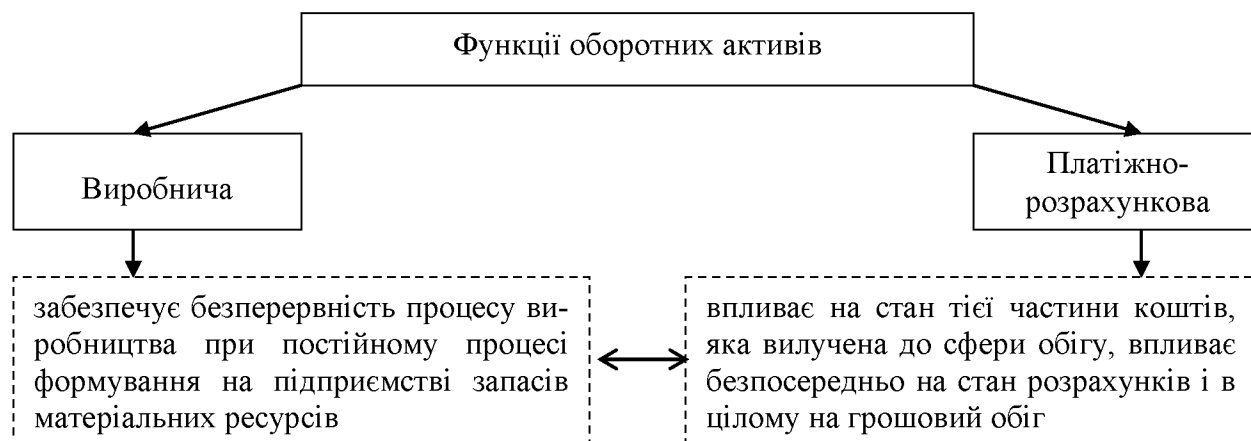

Рис. 1.3. Функції оборотних активів (засобів)

Склад оборотних активів (засобів), за словами Ю. Потійка, – це сукупність окремих частин оборотних виробничих і фондів обігу. Структурний склад оборотних активів (засобів) – це питома вага визначеної вартості окремих оборотних виробничих фондів та фондів обігу в загальному обсязі оборотних активів [44].

Оборотні виробничі фонди – предмети праці, що споживаються в виробничому циклі і повністю переносять на продукцію свою вартість, які створюються під час виробництва змінюючи натуральну форму.

Власні кошти – це кошти підприємств, якими покривають мінімальні розміри оборотних активів (засобів) (запасів і витрат), які будуть необхідні для нормального, безперервного процесу виробництва й реалізації продукції. Позикові кошти – це кошти, які отримуються суб'єкта підприємництва у формі банківських кредитів для створення сезонних запасів матеріальних цінностей та покриття затрат виробництва.

1.2. Науково-методичні аспекти оцінки та управління процесами формування і використання активів

У сучасних умовах здійснення господарювання суб'єкта підприємництва зацікавлені у відповідному стані та належній структурі активів (засобів) для отримання максимального економічного ефекту. Значної уваги потребує здійснення оцінки ефективності використання основних засобів з метою виявлення резервів зростання виробничої потужності діяльності.

Серед головних ознак зростання рівня ефективного використання необоротних активів (засобів), які представлені в аграрних суб'єктів підприємства, основними засобами, окремого суб'єкта підприємства є зростання обсягу виробництва продукції. Кількість ж виробленої продукції за існуючого розміру виробничого апарату залежить від фонду продуктивної роботи механізмів та устаткування під час доби, місяця або року, тобто від екстенсивного завантаження, а з іншого – від рівня використання знарядь праці (інтенсивного навантаження).

Загалом, всю сукупність організаційних, технічних та економічних заходів щодо кращого використання основних засобів суб'єкта підприємства можна умовно розділити на дві групи: 1) підвищення інтенсивного навантаження; 2) збільшення екстенсивного завантаження.

Значному поліпшенню екстенсивного завантаження наявних засобів праці сприяє засобам праці, які беруть участь в процесі виробництва під час тривалого періоду, зберігаючи свою натуральну форму та властивість, а також переносячи свою вартість на вартість готової продукції частинами із спрацьовуванням.

Процес відновлення основних засобів в аграрних суб'єктах підприємства забезпечується шляхом вкладення капітальних вкладень. При цьому переважає думка фахівців у фінансово-економічній сфері про капітальні вкладення як витрати на формування нових, розширення і модернізацію діючих основних засобів [38].

З метою планування обсягів наявних капітальних вкладень в аграрних суб'єкта підприємництва формується бюджет капітальних вкладень, тобто розрахунок запланованих витрат на певні капітальні вкладення, який включає зокрема такі дані:

- наявність невикористаних амортизаційних відрахувань з початком звітного періоду;
- розмір амортизаційних відрахувань на кінець планового періоду.
- первісну вартість всіх основних засобів станом на початок планового періоду.

Одночасно слід наголосити на тому, які розширення основних засобів виробничого призначення може здійснюватися за рахунок розширення, будівництва виробничих об'єктів, реконструкції та переозброєння діючих підприємств. У відповідності до чинного законодавства джерелами фінансування капітальних вкладень за рахунок, яких формуються основні засоби суб'єкта підприємництва, можуть бути позичені фінансові ресурси.

Прибуток – одне з джерел фінансування збільшення капітальних вкладень спрямовуються на фінансування витрат по розширенню основних засобів в обсягах, які передбачаються суб'єктами підприємництва при його розподілі. Поряд з цим, амортизаційні відрахування суб'єкта підприємництва, періоду, використовуваних у виробничому процесі суб'єкта підприємництва.

Амортизація основних засобів являє собою процес перенесення вартості засобів праці на виготовлену продукцію з метою повного відшкодування. Фактично амортизація передбачає списання протягом декількох років експлуатації вартості основних засобів [46].

Основними методами амортизації основних засобів є:

1. Метод рівномірної амортизації – це перенесення вартості основних засобів на витрати виробництва продукції протягом періоду амортизації засобів праці за рівними нормами амортизаційних відрахувань.

2. Метод подвійно – залишкової амортизації, де амортизація визначається за твердим відсотком від залишкової вартості кожної із груп основних засобів.

3. Метод прискореної амортизації –це цільовий метод порівняно швидкого пере-несення вартості основних засобів із застосуванням диференційованих норм амортизаційних відрахувань.

4. Кумулятивний метод – передбачено використовувати на основі максимізації норм відрахувань в перші роки використання засобів з їх поступовим зниженням за наступні роки.

Загалом підтримуємо позиції тих фахівців, які амортизацію обчислюють у процесі поступового переносу встановленої вартості засобів праці на вартість продукції, яка в міру зносу виокремлюється і продовжує рух в складі новоствореної вартості [2].

Загалом зауважимо, як суб'єкт підприємництва в межах діючого законодавства втілює свою амортизаційну політику, виходячи з інтенсивності використання засобів праці та обсягів діяльності, тому як нормативний строк служби засобів може бути тільки приблизним орієнтиром строку їх зміни.

З метою аналізу стану основних засобів та впливу їх на виробництво у суб'єкта підприємництва найбільш широко використовується система показників:

- коефіцієнт здатності основних засобів – показник, що обернений коефіцієнтові зносу і являє собою відношення залишкової вартості основних засобів, до їх первинної (відтворювальної) вартості;
- коефіцієнт фізичного зносу основних засобів, що обраховується відношенням суми зносу до первинної вартості;
- коефіцієнт приросту основних засобів;
- коефіцієнт механізації праці, що вказує на питому вагу робітників у загальній їх чисельності де засоби праці механізовані на понад 50 %;
- фондоозброєність праці – відношення середньорічної вартості основних виробничих фондів до середньоспискової чисельності робітників суб'єкта підприємництва;
- коефіцієнт механічної праці, що вказує на відношення затрат часу на виконання робіт механізовано до загальних затрат робочого часу;

– показник технічної озброєності праці, обчислюється як відношення середньорічної вартості активних основних засобів до середньоспискової чисельності робітників суб'єкта підприємництва та ін.

Інтенсивність відтворення основних засобів характеризується кількісною оцінкою оновлення і вибуття основних засобів.

- коефіцієнт оновлення основних засобів;
- коефіцієнт вибуття основних засобів тощо [31].

Найважливішим узагальнюючим показником, що свідчить про рівень використання основних засобів є фондівдача (Фв), яка, за твердженням В. Андрійчука, визначається як відношення виробленої у вартісному виразі продукції до середньорічної вартості основних засобів [1].

На рівень фондівдачі впливають окремі фактори, пов'язані як із зміною обсягів продукції, так із ефективністю використання основних засобів, зокрема активної частини.

В цілому, ефективне використання основних виробничих засобів вказує та те, які за тієї самої величини забезпечують приріст виробництва продукції, зростає маса чистого прибутку тобто коли темпи збільшення цих видів ефекту випереджають темп підвищення фондооснащеності виробництва.

Ефективність використання оборотних активів (засобів) має важливе значення, так, як здійснює суттєвий вплив на загальну ефективність всієї сукупності засобів, залучених суб'єктом підприємництва [54].

Ефективність використання оборотних активів (засобів) вимірюється швидкістю їх обороту. Чим швидше оборотні активи проходять усі стадії, тим вагомішим може бути обсяг виробництва за рахунок ефективнішого використання оборотних засобів [27].

Поділяємо погляд Н. Притуляка, які коефіцієнт обертання ($K_{об}$) – це кількість оборотів, які здійснюють оборотні активи за період, який аналізується; визначається як відношення чистого доходу до середньорічної вартості оборотних активів (засобів) [45].

Коефіцієнт завантаження (K_3) – відношення середньорічної вартості обо-

ротних активів (засобів) до чистого доходу від реалізації.

Прибутковість – характеризує наявний рівень окупності витрат виробництва, зокрема оборотних активів.

Швидкість обороту оборотних коштів залежна від тривалості їх надходження в сфері виробництва та сфері обігу. оскільки в різних галузях національної економіки суттєво відрізняється, то оборотність коштів має широкий діапазон коливань.

Крім зазначених показників, також застосовується показник віддачі оборотних активів (засобів), який визначається відношенням прибутку від реалізації товарів/продукції до залишків оборотних активів (засобів).

Наведені показники оборотності оборотних активів (засобів) є взаємопов'язаними, тобто які за результатами розрахунку формується висновок про прискорення обертання оборотних активів/коштів, то такий висновок буде й по інших показниках. Збільшення коефіцієнта обертання вказує на прискорення оборотності оборотних активів (засобів). При аналізі показники оборотності оборотних активів (засобів) розраховуються за кілька періодів як у цілому, так і в розрізі окремих їх видів [40].

Прискорення оборотності оборотних активів (засобів) зменшує потребу в них, дозволяє підприємству звільняти частину оборотних коштів або для потреб економіки в цілому (абсолютне вивільнення), або для подальшого виробництва продукції (відносне вивільнення).

Крім того, покращення ринкового становища передбачає стабільність у відносинах з покупцями, вибір форм розрахунків, які гарантують платежі та забезпечують прискорення завершення реалізованої продукції і надходження коштів на рахунки суб'єкта підприємництва. В цілому це сприяє покращенню фінансового становища підприємств і забезпечує закріплення бізнесових зв'язків, покращення фінансової та платіжної дисципліни.

Управління активами суб'єкта підприємництва є функцією фінансового менеджменту, проте цей напрям фінансового управління довготривалий час ототожнювався з менеджментом капіталом.

Активи суб'єкта підприємництва діляться на оборотні і необоротні активи. Оборотні активи уособлюють собою частину майна суб'єкта підприємництва, яка втілена в матеріально-виробничих запасах, залишках грошових коштів і фінансових вкладеннях, незакінчених розрахунках, [57].

Характеризуючи активи у ролі об'єкта управління, необхідно відзначити особливості їх складових. Зокрема, необоротні активи є немобільною частиною майна суб'єкта підприємництва, основна відмінність полягає в багаторазовому використанні під час господарської діяльності та частковій амортизації протягом кожного операційного циклу. У процесі формування та управління необоротними активами слід враховувати їх переваги та недоліки порівняно з оборотними активами.

Система управління оборотними засобами є система цілеспрямовано організованих колективних дій між суб'єктом та об'єктом управління шляхом втілення функцій управління з застосуванням комплексу засобів, методів і фінансово-економічних інструментів дослідження та трансформації взаємопов'язаних процесів формування і використання оборотних активів (засобів) і джерел їх фінансування за складом, обсягом, структурою з врахуванням дії на них чисельних чинників внутрішнього і зовнішнього середовища.

Підсумовуючи вищесказане зауважимо, що управління оборотними активами являє собою складний процес. Його сучасна складність залежить від умов, зокрема: різні види активів (засобів), які формуються за рахунок розміру оборотного капіталу; обсяг оборотного капіталу, які використовується в операційному процесі; прискорення швидкості обороту капіталу і забезпечення належної платоспроможності суб'єкта підприємництва тощо. Першочерговими проблемами в менеджменті оборотними активами є: управління дебіторською заборгованістю, запасами, грошовими коштами, визначення джерел фінансування.

РОЗДІЛ 2

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ АКТИВІВ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

2.1. Сучасна практика формування активів малих підприємств та її аналіз

Приватне акціонерне товариство ХХХ (далі ХХХ), на матеріалах якого виконувались дослідження, створене та діє на підставі норм Цивільного кодексу України та інших актів законодавства у відповідності до рішення учасників товариства, є юридичною особою за законодавством України і користується всіма наданими законодавством правами, у т. ч. має печатку та штампи з власним найменуванням. Метою діяльності ХХХ є отримання прибутку на основі задоволення потреб громадян, підприємств, установ та організацій у продукції, товарах, послуг, які виробляються та надаються в межах діяльності, обумовленої Статутом.

З метою проведення аналізу фінансового стану ХХХ слід розглянути сукупність показників, що характеризують: майновий стан, фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність, фінансові результати і рентабельність, ділову активність підприємства, дебіторську та кредиторську заборгованість підприємства. Розрахунок даних показників здійснюється на основі інформації з річної фінансової звітності (додатки: А, Б, В).

Визначення джерел формування капіталу підприємства є важливою складовою аналізу фінансового стану підприємства (табл. 2.1, додаток Г).

Дані табл. 2.1 підтверджують факт збільшення загальної величини капіталу ХХХ за період 2020 – 2021 років на 1335,4 тис. грн, або на 5,7 %. Таке зростання обсягів пасивів підприємства забезпечив, майже виключно, приріст власного капіталу. За період наступних 2021 – 2022 рр. капітал, продовжував збільшуватися, а величина такого приросту склала 2501,6 тис. грн (10,2 %). Такий приріст тепер в більшій вже забезпечило збільшення обсягу зобов'язань підпри

ємства, що графічно доводить рис. 2.1.

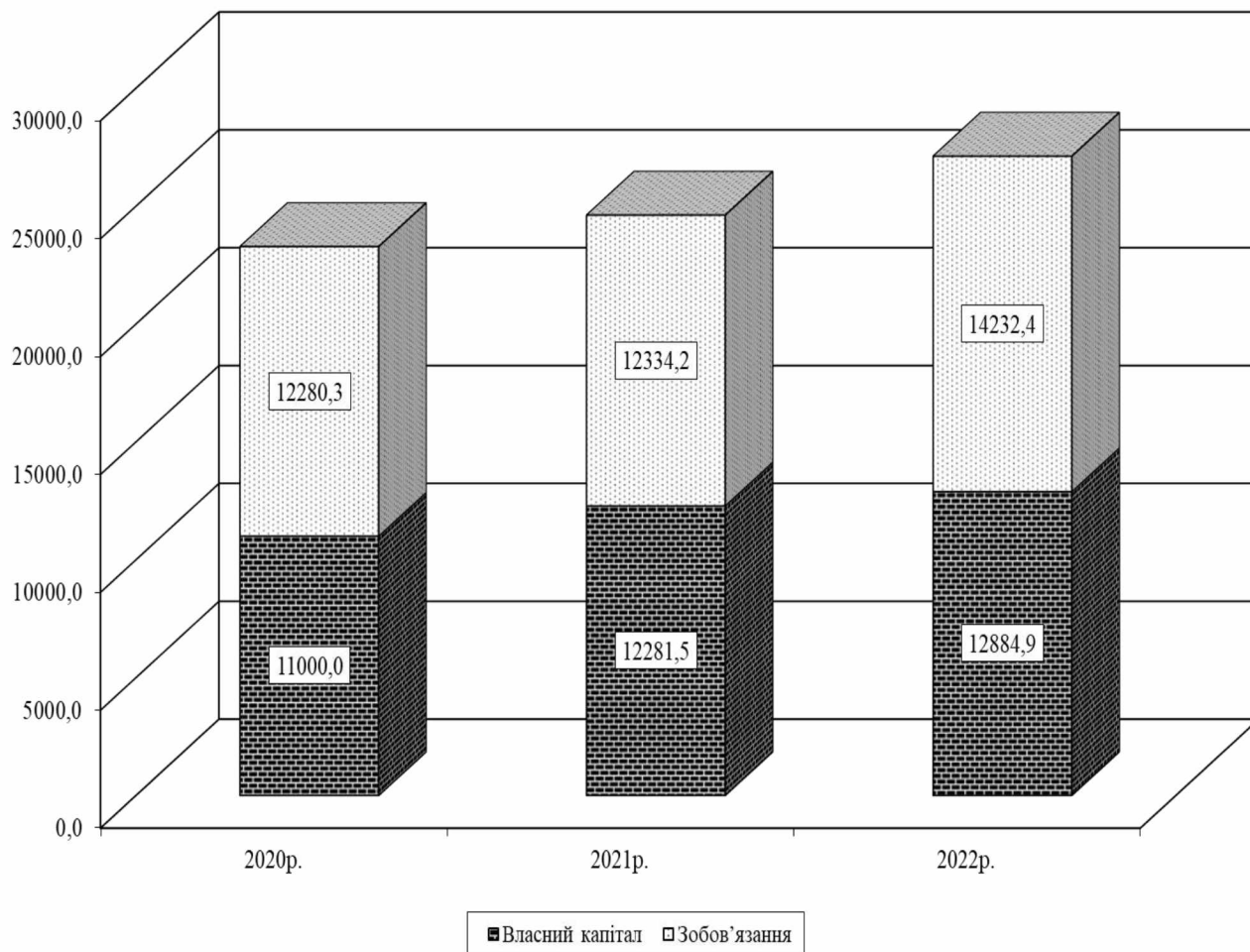

Рис. 2.1. Динаміка зміни обсягів окремих видів пасивів ХХХ за 2020 – 2022 рр., тис. грн

Фінансова стійкість ХХХ, як і інших господарюючих суб'єктів залежить від розміщення його активів та джерел формування капіталу і характеризується, насамперед, співвідношенням між обсягами власного капіталу і зобов'язань.

Виконані розрахунки (табл. 2.2, додаток Д) свідчать про загальне зростання до цього достатньо середнього рівня фінансової стійкості ХХХ за показниками структури джерел формування капіталу. Так, фактичне значення коефіцієнта автономії вказує на те, що на кінець 2022 року питома вага власного капіталу у валюті балансу становить 47,5 %, що на 0,2 пункти вище порівняно з 2020 роком, хоча в 2021 р. цей показник становив 49,9 пункти. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу за останні три роки відповідно зменшився з 0,527 до 0,501, а потім зріс до 0,525 і підтверджує наявність достатньо високого рівня

залежності від кредиторів.

Окремо, динаміку показників фінансової стійкості підтверджують розрахунки здійснені в табл. 2.3 (додаток Е). За результатами розрахунків проведених в табл. 2.3 відмічаємо факт одночасно збільшення за 2020 – 2022 рр., як запасів ХХХ, так і його власних оборотних коштів при не стабільній зміні розмірів короткострокових кредитів. При цьому, навіть випереджаючи у абсолютному та відносному виразах, в 2021 р., темпи збільшення саме власних оборотних коштів все ж не забезпечили покращення типу фінансової стійкості підприємства, який останні три роки залишався кризовим, що графічно відображає рис. 2.2.

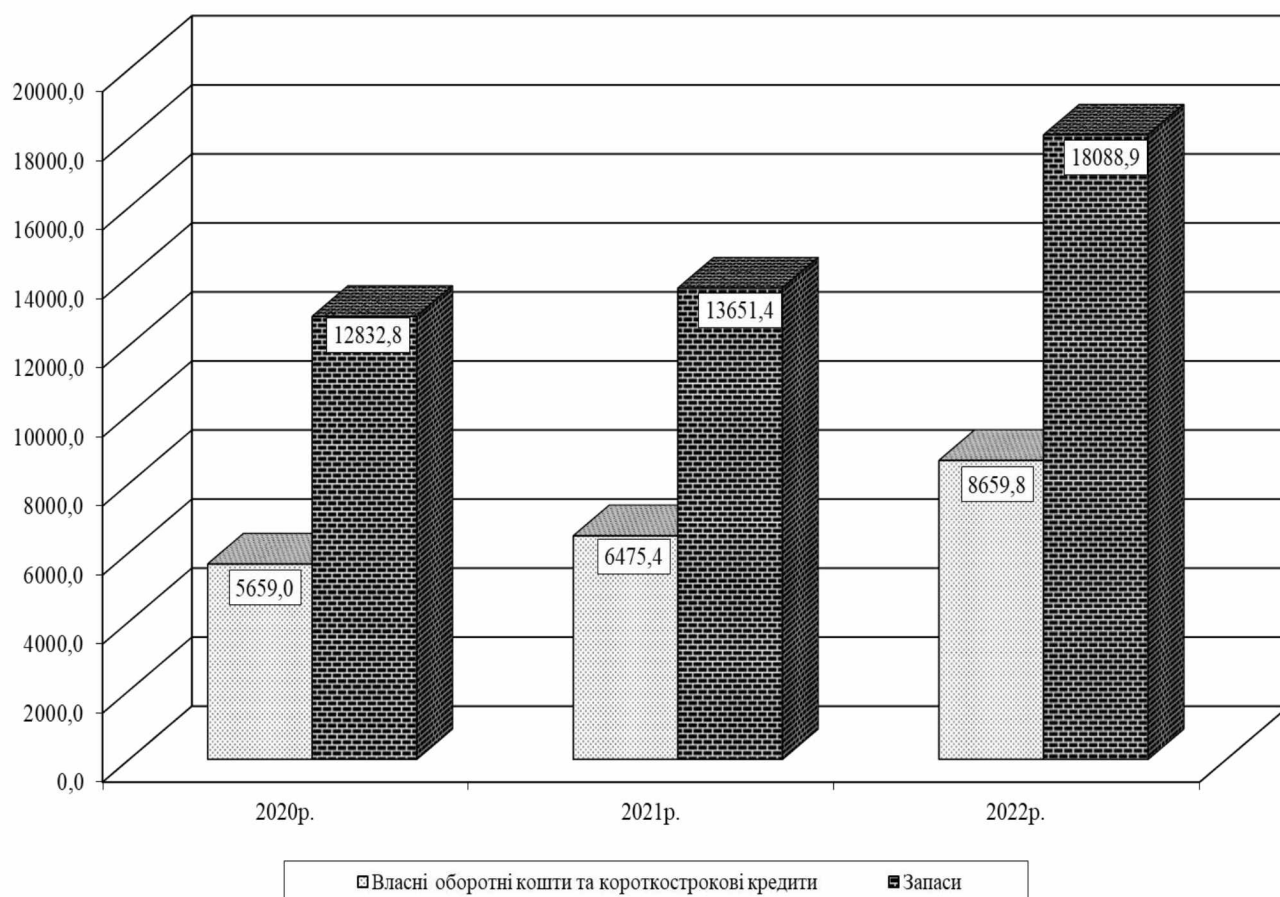

Рис. 2.2. Динаміка зміни обсягів запасів ХХХ та джерел їх покриття за 2020 – 2022 рр., тис. грн

Ліквідність ХХХ, як і інших суб'єктів підприємницької діяльності – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зо-

бов'язань. Рівень ліквідності активів пов'язаний із часом, необхідним для перетворення їх у грошові кошти (табл. 2.4, додаток Ж).

Аналіз даних табл. 2.4 свідчить про нестабільність платіжних можливостей ХХХ за період останніх трьох років. Так за період 2020 – 2022 рр. високоліквідних активів було недостатньо для покриття найбільш термінових зобов'язань. Поряд з цим слід відмітити недостатність (окрім 2021 р.) середньоліквідних активів для покриття середньо ліквідних активів, а також повну відсутність в ХХХ довгострокових зобов'язань. Графічно зроблені висновки доповнює рис. 2.3.

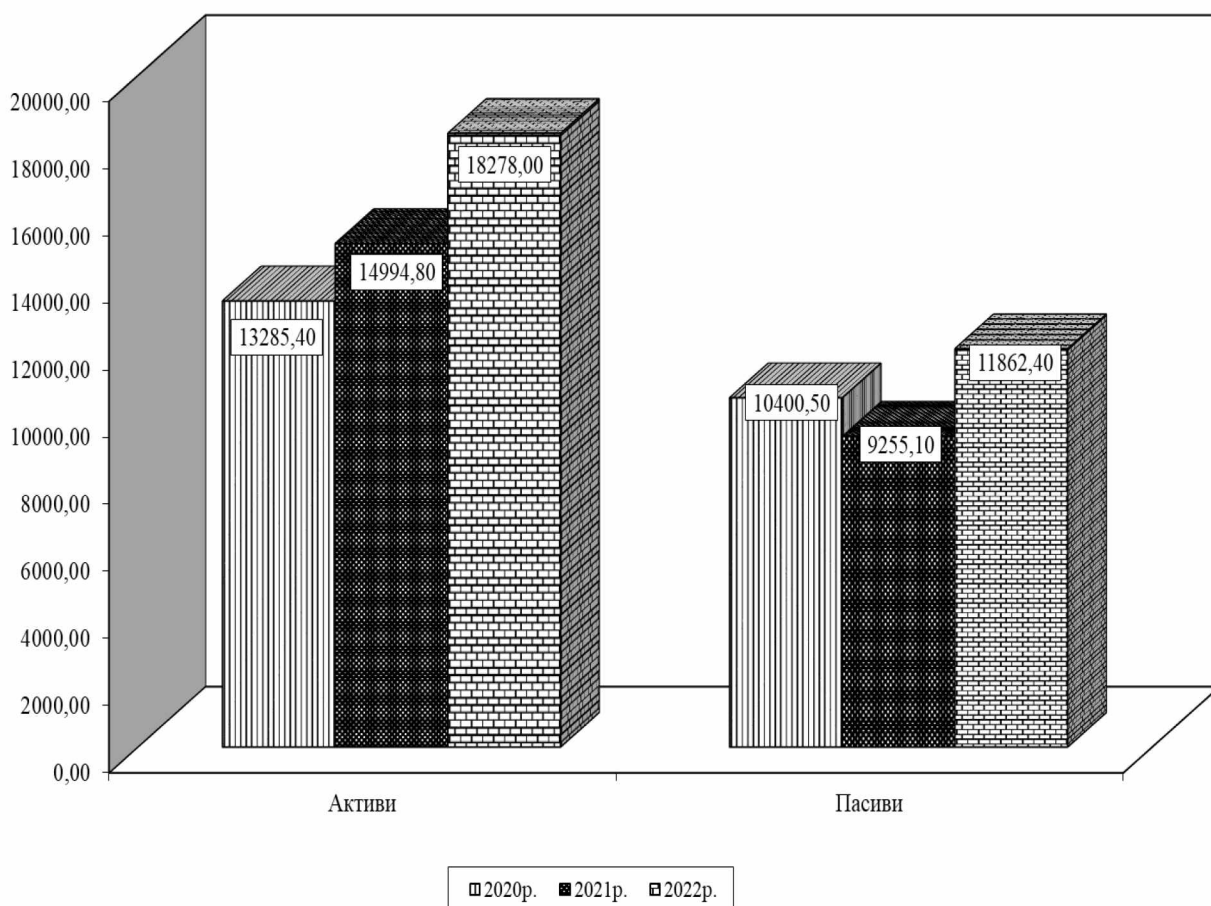

Рис. 2.3. Динаміка обсягів активів та пасивів ХХХ, 2020 – 2022 рр., тис. грн

З категорією ліквідності тісно пов'язане поняття платоспроможності, яке характеризує здатність підприємства своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання, що впливають із кредитних та інших операцій, грошового характеру і мають певні терміни оплати (табл. 2.5).

Відносні показники оцінки платоспроможності ХХХ, 2020 – 2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Нормативне значення	Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2021 р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,018	0,013	0,002	$\geq 0,2$	-0,005	-0,011
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,044	0,145	0,016	$\geq 0,7$	0,102	-0,129
Загальний коефіцієнт ліквідності	1,278	1,620	1,541	$\geq 1,0$	0,342	-0,079

Розрахунки в наведеній таблиці свідчать про загалом негативну за досліджувани 2020 – 2022 рр. (особливо за останні два роки) динаміку всіх показників ліквідності ХХХ. Одночасно, слід наголосити на дотриманні нормативу щодо загального коефіцієнта ліквідності, величина, якого не відзначалась стабільністю в кожному з трьох останніх років, наочно підтверджує рис. 2.4 (додаток 3).

Оцінка фінансових результатів є одним із найважливіших напрямів оцінки ефективності виробничо-фінансової діяльності підприємств (табл. 2.6, додаток И). Результат такої оцінки свідчить про негативний момент в діяльності ХХХ, що полягає в нестабільності його фінансових результатів за останні три роки. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за період 2020– 2021 рр. збільшилась з 1022,5 тис. грн до 1281,4 тис. грн, або майже на двадцять відсотків.

За наступний 2022 р., в зв'язку з військовим станом та значним спадом в економіці, загалом, і в аграрному секторі, зокрема, ситуація змінилась в негативну сторону – розмір чистого прибутку зменшився більше ніж на половину і встановився на рівні 603,3 тис. грн, про що наочно свідчить рис. 2.5.

Загалом аналіз фінансового стану підприємства, за окремими показниками засвідчив його нестабільність. Тому підприємство має звернути увагу на усунення поточних проблем і розвиток позитивних тенденцій, зокрема для того щоб забезпечити гарантії своєчасних розрахунків з найманими працівниками та державою.

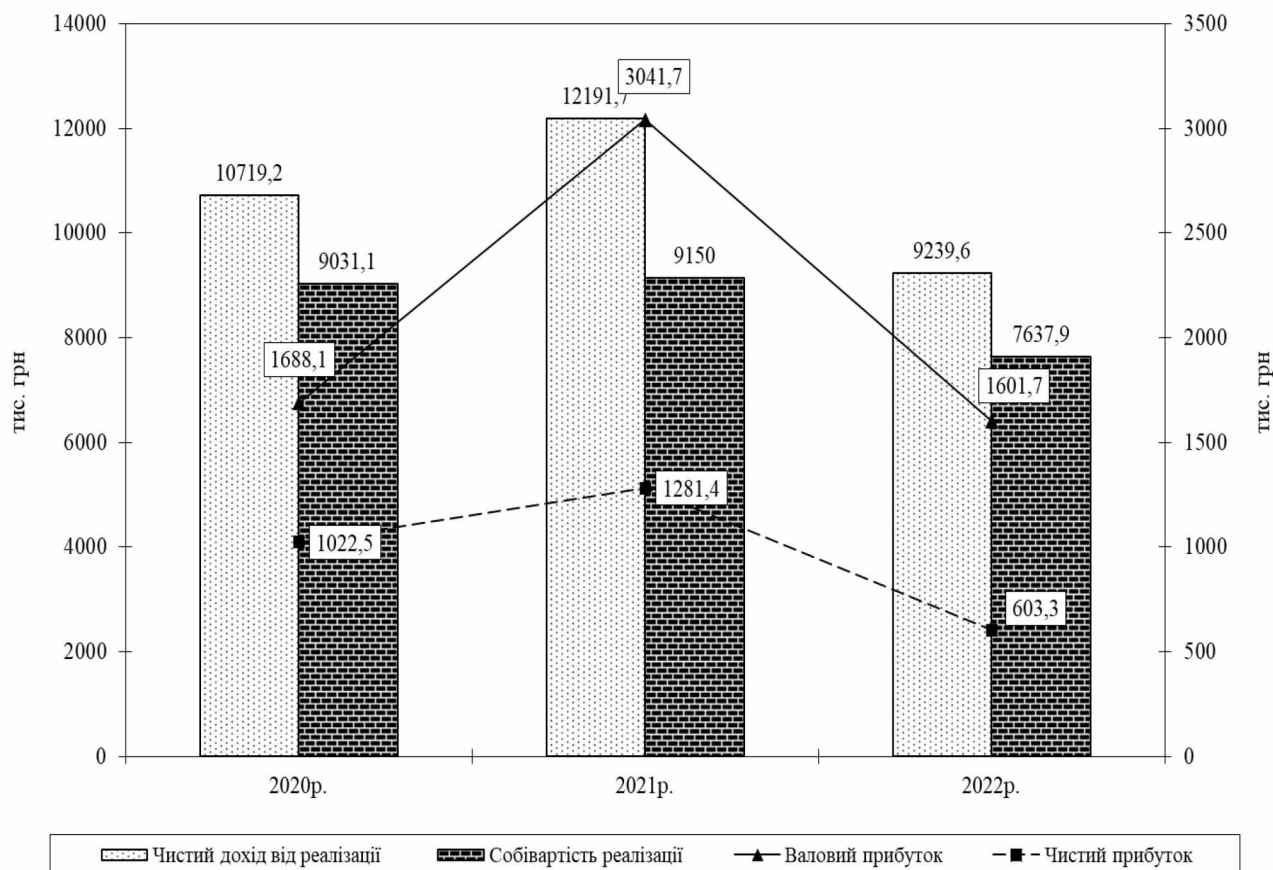

Рис. 2.5. Динаміка окремих показників оцінки фінансових результатів діяльності ХХХ за 2020 – 2022 рр.

Активи являють собою фінансово-економічні ресурси підприємств в різних видах для використання під час здійснення ними господарської діяльності, формуючись для досягнення конкретних цілей та втілення стратегії економічного розвитку та характеризуючи, при цьому, основу його економічного потенціалу. Загальновизнано, що активи підприємства повинні відповідати функціональному напрямку та обсягам його діяльності.

Невід’ємним елементом загальної оцінки активів ХХХ є аналіз його майнового стану за інформацією бухгалтерського балансу з використанням прийомів горизонтального і вертикального аналізу з обчисленням показників структури та динаміки (табл. 2.7, додаток К).

Розрахункові дані табл. 2.7 свідчать про зміни майнового потенціалу підприємства в, загалом, позитивному напрямку. Так за період 2020 – 2022 рр. загальна вартість майна ХХХ збільшилась з 23830,3 тис. грн до 27117,3 тис. грн.

Дане зростання забезпечив виключно приріст оборотних активів підприємства, тоді коли його необоротні активи стабільно зменшувались, що наочно демонструє рис. 2.6.

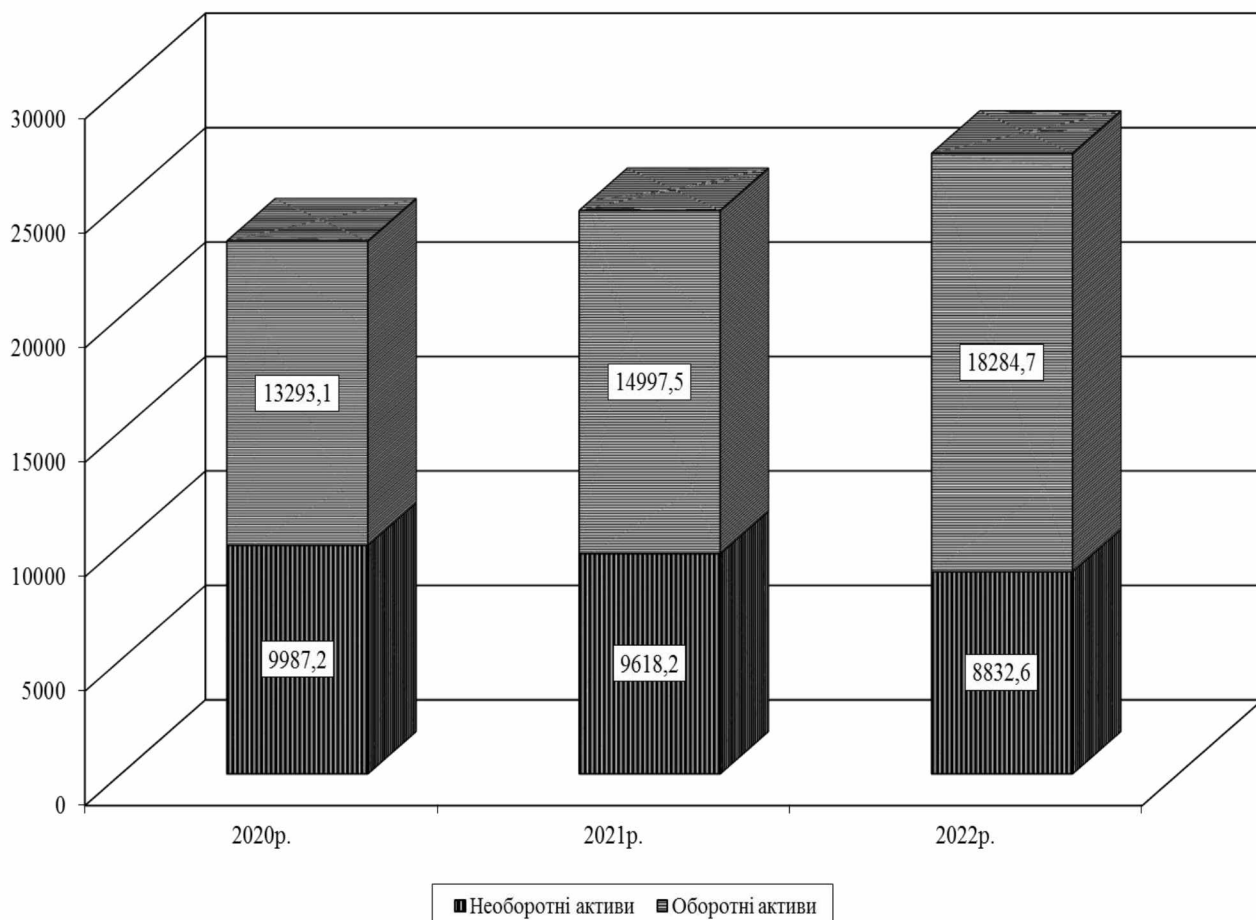

Рис. 2.6. Динаміка зміни обсягів окремих видів активів ХХХ за 2020 – 2022 рр., тис. грн

Досліджена в вище класифікація активів потребує детального вивчення за умов господарської діяльності ХХХ (табл. 2.8, додаток Л).

Результати досліджень, представлені в табл. 2.8 дають підстави говорити про різні підходи до поділу активів підприємства. Зокрема, за характером обороту активи ХХХ групуються на необоротні та оборотні, причому за досліджуваний період слід відмітити нестабільні тенденції. Так, за 2020 – 2021 рр. абсолютний розмір оборотних активів збільшився на 1704,4 тис. грн, тоді як необоротні активи, за аналогічний період зменшилися 369,0 тис. грн, обумовивши цим самим зниження їх питомої ваги в структурі активів підприємства на 3,8 %.

За наступні два роки ситуація розвивалась за аналогічними тенденціями – оборотні активи зросли на 3287,2 тис. грн, тоді як необоротні зменшилися на 785,6 тис. грн. Необоротні активи, в свою чергу прийнято поділяти за формою на матеріальні та нематеріальні. В ХХХ за досліджуваний період 2020 – 2022 рр. наявними були виключно необоротні активи в матеріальній формі.

Необоротні активи, які є предметом дослідження даної кваліфікаційної роботи представлені в балансі підприємства за рядом статей, зокрема: основні засоби, та довгострокові біологічні активи. Даний факт обумовлює необхідність подальшого дослідження в напрямку оцінки складових необоротних активів, що наявні на підприємстві в досліджуваному періоді (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Склад, структура та динаміка обсягів окремих видів необоротних активів ХХХ 2020 – 2022 рр.”

Необоротні активи	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-), 2022 р. від 2020 р.	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	абсолютне, тис. грн	відносне, %
Основні засоби	9815,8	98,3	9442,4	98,2	8658,1	98,0	-1157,7	-0,3
Довгострокові біологічні активи	171,4	1,7	175,8	1,8	174,5	2,0	+3,1	+0,3
Всього	9987,2	100,0	9618,2	100,0	8832,6	100,0	-1154,6	X

*за залишковою вартістю станом на кінець року

Розрахунки, здійснені в табл. 2.9, вказують на негативну динаміку зміни, як загального обсягу необоротних активів ХХХ за останні три роки, так і їх основного складового елементу – основних засобів. Оцінюючи наявний склад необоротних активів слід зауважити, що при наявності певної частки довгострокових біологічних активів домінуючі позиції займають основні засоби, що підтверджує рис. 2.7 (додаток М).

Стан і використання основних виробничих засобів є важливим фактором підвищення ефективної діяльності підприємства. Процес оцінки та аналізу основних засобів, насамперед, включає оцінку їх наявності, складу та структури

та рівня впливу на їх характеру і особливостей виробничого процесу, технології, рівня організації і котирування праці, методів організації виробництва тощо. Порівняння відносної зміни вартості основних засобів, дає підстави зробити висновки про загальну тенденцію зміни обсягів і структури основних засобів підприємства та доцільність існуючої структури (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Склад, структура та динаміка обсягів основних засобів ХХХ, 2020 – 2022 рр. (за залишковою вартістю, станом на кінець року)

Основні засоби	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-), тис. грн	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	2021 р. від 2020 р.	2022 р. від 2021 р.
Земельні ділянки	19,6	0,2	18,9	0,2	17,3	0,2	-0,7	-1,6
Будинки, споруди та передавальні пристрої	1393,8	14,2	1340,8	14,2	1099,6	12,7	-53,0	-241,2
Машини і обладнання	5359,4	54,6	5136,7	54,4	4536,8	52,4	-222,8	-599,8
Транспортні засоби	2944,7	30,0	2747,7	29,1	2805,2	32,4	-197,0	57,5
Інструменти, прилади, інвентар	98,2	1,0	198,3	2,1	199,1	2,3	100,1	0,8
Всього	9815,8	100	9442,4	100	8658,1	100	-373,4	-784,3

Аналітичні розрахунки, здійснені в табл. 2.10 дають підставу говорити про той факт, що за досліджуваний період в ХХХ залишки основних засобів стабільно зменшувались, що доводить зменшення їх загальної вартості за 2020 – 2021 рр. на 373,4 тис. грн, а за наступні два роки – ще на 784,3 тис. грн. Найбільший вплив на такі негативні тенденції мало зниження розмірів машин і обладнання, а також будинків, споруд та передавальних пристроїв (за 2021 – 2022 рр.) та транспортних засобів (за 2020- 2021 рр.).

Одночасно, слід зазначити, що практично різні темпи зміни обсягів окремих видів основних засобів ХХХ обумовили непевні структурні зміни в їх складі. Так, за досліджуваний період 2020 – 2022 рр. відмічаємо загалом незначне загальне зростання питомої ваги вартості транспортних засобів та інструментів, приладів, інвентарю, тоді коли питома вага машин і обладнання та бу-

динків і споруд, за аналогічний період зазнала зменшення. Підтвердженням даних змін, а також іншого руху в складі основних засобів є рис. 2.8.

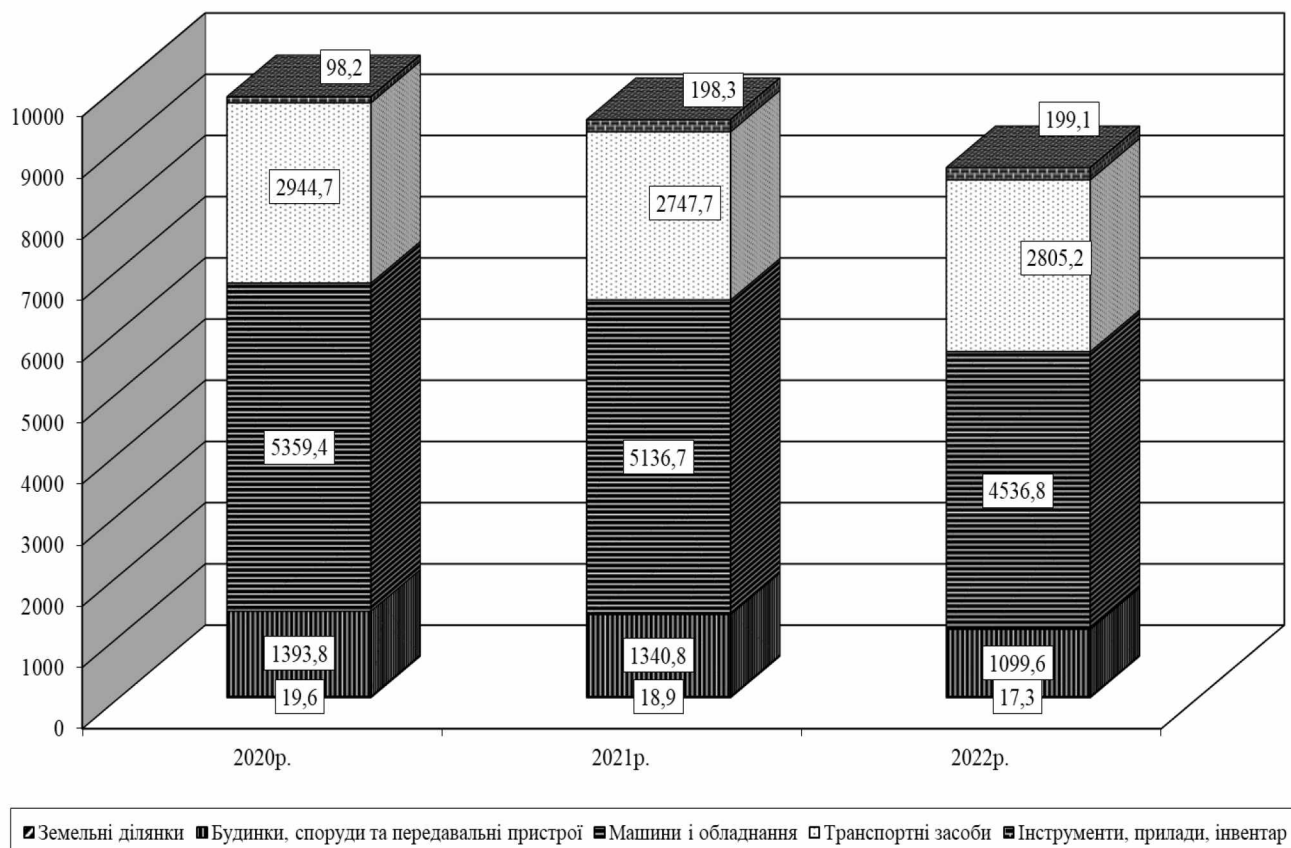

Рис. 2.8. Склад та динаміка зміни обсягів окремих видів основних засобів ХХХ за 2020 – 2022 рр., тис. грн

Дослідження стану основних засобів доцільно здійснювати на підставі аналітичної оцінки групи показників: коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт придатності основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів, коефіцієнт вибуття основних засобів, коефіцієнт надходження основних засобів.

Поряд із показниками функціонального стану виділяють ряд показників, що характеризують забезпеченість підприємства основними засобами. Це, зокрема: фондомісткість; фондоозброєність; фондозабезпеченість; коефіцієнт реальної вартості основних виробничих засобів у майні підприємства (табл. 2.11).

Динаміка показників забезпеченості основними засобами

XXX, 2020 – 2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+;-), тис. грн	
				2021 р. від 2020 р.	2022 р. від 2021 р.
Середньорічна вартість майна, тис. грн	10728	9802,7	9225,4	-925,3	-577,3
Середньорічна вартість основних засобів (по залишковій вартості), тис. грн	10560,8	9629,1	9050,3	-931,7	-578,8
Вартість виробленої продукції, тис. грн	9031,1	9150	7637,9	118,9	-1512,1
Середньооблікова чисельність найманих працівників, чол	16	16	16	0	0
Площа сільськогосподарських угідь, га	520,7825	510,8608	544,2784	-9,9217	33,4176
Фондомісткість, грн	1,17	1,05	1,18	-0,12	0,13
Фондоозброєність, тис. грн/чол	660,1	601,8	565,6	-58,2	-36,2
Фондозабезпеченість, тис. грн/га	20,3	18,8	16,6	-1,5	-2,2
Коефіцієнт реальної вартості ос- новних засобів у майні	0,984	0,982	0,981	-0,002	-0,001

Результати проведених в табл. 2.11 розрахунків дають підстави свідчити, що рівень фондомісткості у ХХХ зменшився у 2021 році порівняно з 2020 роком на 0,12 пунктів, з 1,17 грн до 1,05 грн, а за наступні два роки навпаки – зріс на 0,13 пункти до 1,18 грн на кожну гривню виробленої продукції. Причиною, що обумовлює такі зміни є, протилежні тенденції в змінах розмірів вартості виробленої підприємством та залишкової вартості його основних засобів. Так, якщо середньорічна вартість основних засобів стабільно зменшувалась, то вартість виробленої продукції після приросту на 118,9 тис. грн за 2020 – 2021рр. в наступному 2022 р. зменшилась на 1512,1 тис. грн.

Одночасно слід відмітити факт стабільного зменшення рівня фондоозброєності підприємства, який за період 2020 – 2022 рр. зменшився з 660,1 тис. грн до 565,6 тис. грн в розрахунку на одного працюючого, що пояснюється виключно зменшенням вартості основних засобів основних засобів при стабільній чисельності найманих працівників ХХХ. Ті ж тенденції зміни величини основних

засобів, при загалом, незначним чином, зростаючій за 2020 – 2022 рр. площі сільськогосподарських угідь обумовили зниження рівня фондозабезпеченості підприємства з 20,3 тис. грн на кожний гектар сільськогосподарських угідь у 2020 р. до 16,6 тис грн на 1 га в 2022 р. Наочно зроблені висновки графічно відображає рис. 2.9 (додаток Н).

Загалом з вище зазначеного можна зробити наступні висновки, що підприємство має досить стабільну структуру основних засобів, в якій домінуючу роль мають машини та обладнання та транспортні засоби. В той же час, проблема формування оптимального співвідношення показників стану та забезпеченості основними засобами не перестає бути актуальною.

Досліджена в попередніх розділах класифікація оборотних активів та встановлений вище загальний обсяг оборотних активів потребує їх детального вивчення за умов господарської діяльності ХХХ (табл. 2.12, додаток П).

Розрахунки здійснені в табл. 2.12 свідчать, що за формою оборотних активів в ХХХ у 2020 – 2022 рр. домінуючи переважали оборотні активи у матеріальній формі. Тоді коли на долю оборотних активів у грошовій та розрахунковій формах припало не більше 9 % загального обсягу оборотних активів підприємства. У відповідності до критерію поділу – за сферою розміщення на підприємстві за останні три роки, й до того висока, відносна частка оборотних активів, що розміщені у сфері виробництва загалом збільшується. Стосовно джерел формування оборотних активів ХХХ слід вказати на суттєве переважання в 2020 – 2022 рр. саме залучених джерел формування оборотних активів. Оцінюючи активи за рівнем ліквідності слід вказати на зменшення за досліджуваний період на підприємстві високо та середньоліквідних активів і відповідний приріст низьколіквідних активів (рис. 2.10).

Обсяги сформованих за рахунок власних та залучених джерел оборотні активи потребують дослідження в розрізі окремих складових за період останніх трьох років (табл. 2.13).

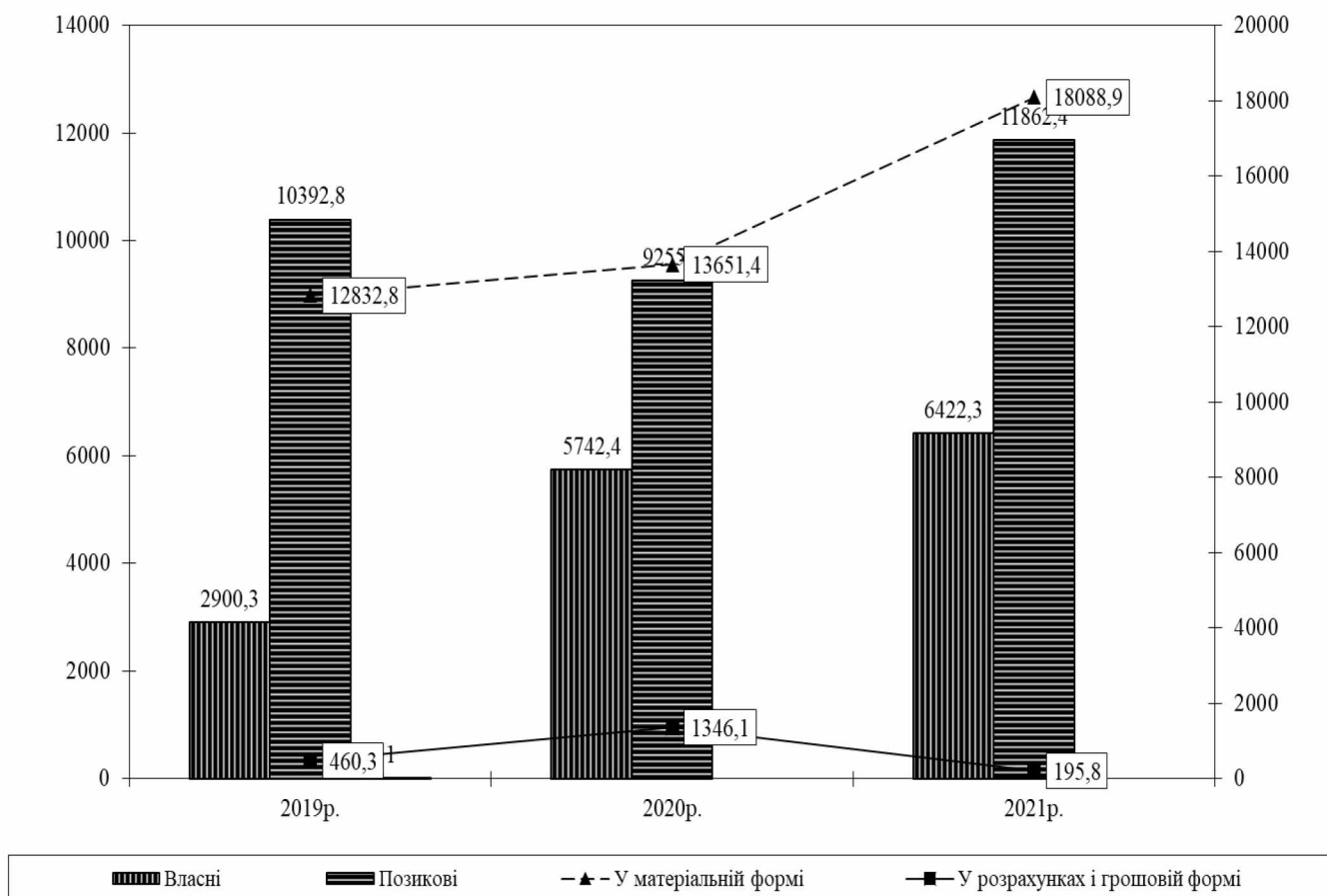

Рис. 2.10. Склад та динаміка оборотних активів ХХХ, за джерелами формування та формою, 2020 – 2022 рр., тис. грн

Виходячи з даних табл. 2.13 можна зробити висновок, що загальна величина оборотних активів ХХХ за досліджуваній період 2020 – 2022 рр. зростає більше ніж на третину (на 37,6 %). Дане збільшення оборотних активів обумовлене, в першу чергу, приростом обсягів готової продукції (майже в три рази), а також зростанням поточних біологічних активів та іншої дебіторської заборгованості. Одночасно слід відмітити за останні три роки зменшення величини виробничих запасів та дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги.

Підсумовуючи здійснене дослідження слід наголосити на тому фактові, що саме своєчасне дослідження існуючих тенденцій дозволяє оперативно реагувати на зміни в складі і структурі активів підприємства та джерел його формування шляхом обґрунтування комплексу заходів щодо поліпшення, як майново-

го потенціалу, так і в цілому фінансового стану підприємства.

Таблиця 2.13

**Склад, структура та динаміка оборотних активів ХХХ, 2020 – 2022 рр.,
(станом на кінець року)**

Види оборотних активів	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.	
	сума, тис. грн	пито- ма ва- га, %	сума, тис. грн	пито- ма ва- га, %	сума, тис. грн	пито- ма ва- га, %	абсо- лютне, грн	відно- сне, %
Виробничі запаси	1448	10,9	2064,4	13,8	453,6	2,5	-994,4	-68,7
Готова продукція	2522,7	19,0	6877,5	45,9	7491,3	41,0	4968,6	197,0
Поточні біологічні активи	8862,1	66,7	4709,5	31,4	10144	55,5	1281,9	14,5
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	202,5	1,5	479	3,2	9,1	0,0	-193,4	-95,5
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	-	0,0	-	0,0	14,6	0,1	14,6	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	63,6	0,5	744,6	5,0	145,4	0,8	81,8	128,6
Грошові кошти та їх еквіваленти	186,5	1,4	119,8	0,8	20	0,1	-166,5	-89,3
Витрати майбутніх періодів	7,7	0,1	2,7	0,0	6,7	0,0	-1,0	-13,0
Разом	13293,1	100	14997,5	100	18284,7	100	4991,6	37,6

2.2. Оцінка досягнутого рівня ефективності використання активів підприємства

На сьогоднішній день теоретично обґрунтовано і практично підтверджено той факт, що стабільне зростання фінансових результатів діяльності суб'єктів підприємництва, в значній мірі, залежить від рівня ефективності використання й раціональності розміщення активів. Ефективність використання основних засобів залежить від правильного застосування тих чи інших машин і обладнання, своєчасного ремонту, кількості виробленої продукції та багатьох інших

факторів, а це в свою чергу, впливає на продуктивність праці на даному підприємстві, об'єкт випуску продукції, кінцеві результати діяльності господарюючого суб'єкту. Поряд з цим здійснення аналізу ефективності використання основних засобів підприємства дозволяє виявити основні недоліки діючої на підприємстві стратегії формування та використання основних засобів, які необхідно врахувати при обґрунтуванні напрямків їх удосконалення на наступні звітні періоди.

До показників, які характеризують ефективність використання основних засобів належать: фондівдача, рентабельність основних засобів та прибутковість основних засобів (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Динамка показників оцінки ефективності використання основних засобів у ХХХ, 2020 – 2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2021р. від 2020 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2021 р.
Середньорічна вартість основних засобів (по залишковій вартості), тис. грн	10560,8	9629,1	9050,3	-931,7	-578,8
Вартість виробленої продукції, тис. грн	9031,1	9150	7637,9	118,9	-1512,1
Загальний прибуток від звичайної діяльності, тис. грн	2222,9	2270,9	974,6	48,0	-1296,3
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	1022,5	1281,4	603,3	258,9	-678,1
Фондовіддача, грн	0,86	0,95	0,84	0,10	-0,11
Прибутковість (збитковість) основних засобів, грн	0,21	0,24	0,11	0,03	-0,13
Рентабельність (збитковість) основних засобів, %	9,7	13,3	6,7	3,6	-6,6

Зваживши наведені в табл. 2.14 показники, можемо говорити про загальне зниження ефективності використання основних засобів ХХХ за динамікою показника фондівдачі в період 2020 – 2022 рр. Так, її (фондовіддачі) значення знизилось у 2022 році порівняно з 2020 роком на 2 копійки, тобто на кінець 2022 року підприємство на 1 грн авансованих у виробничий процес основних засобів виробляло власної продукції 84 копійки. При цьому, слід додати, що в

2021 р. цей показник мав значення 95 копійок, однак військовий стан та економічна криза, що є його наслідком обумовили зміну позитивних тенденцій на негативні. Зниження цього показника за 2020 – 2022 рр. загалом і за останні два роки зокрема, обумовлене випереджаючим темпом зменшення вартості виробленої продукції порівняно із зменшення обсягів середньорічної залишкової вартості основних засобів.

Аналогічні тенденції зміни рівня загального та чистого збитку підприємства обумовили загальний приріст рівня прибутковості та рентабельності використання основних засобів ХХХ за 2020 – 2021 рр. відповідно на 0,10 грн і 3,6 %, а за наступні два роки – навпаки зниження їх рівня відповідно на 0,13 грн та 6,6 %. Тенденції показників, які комплексно характеризують рівень ефективності використання основних засобів відображено на рис. 2.11.

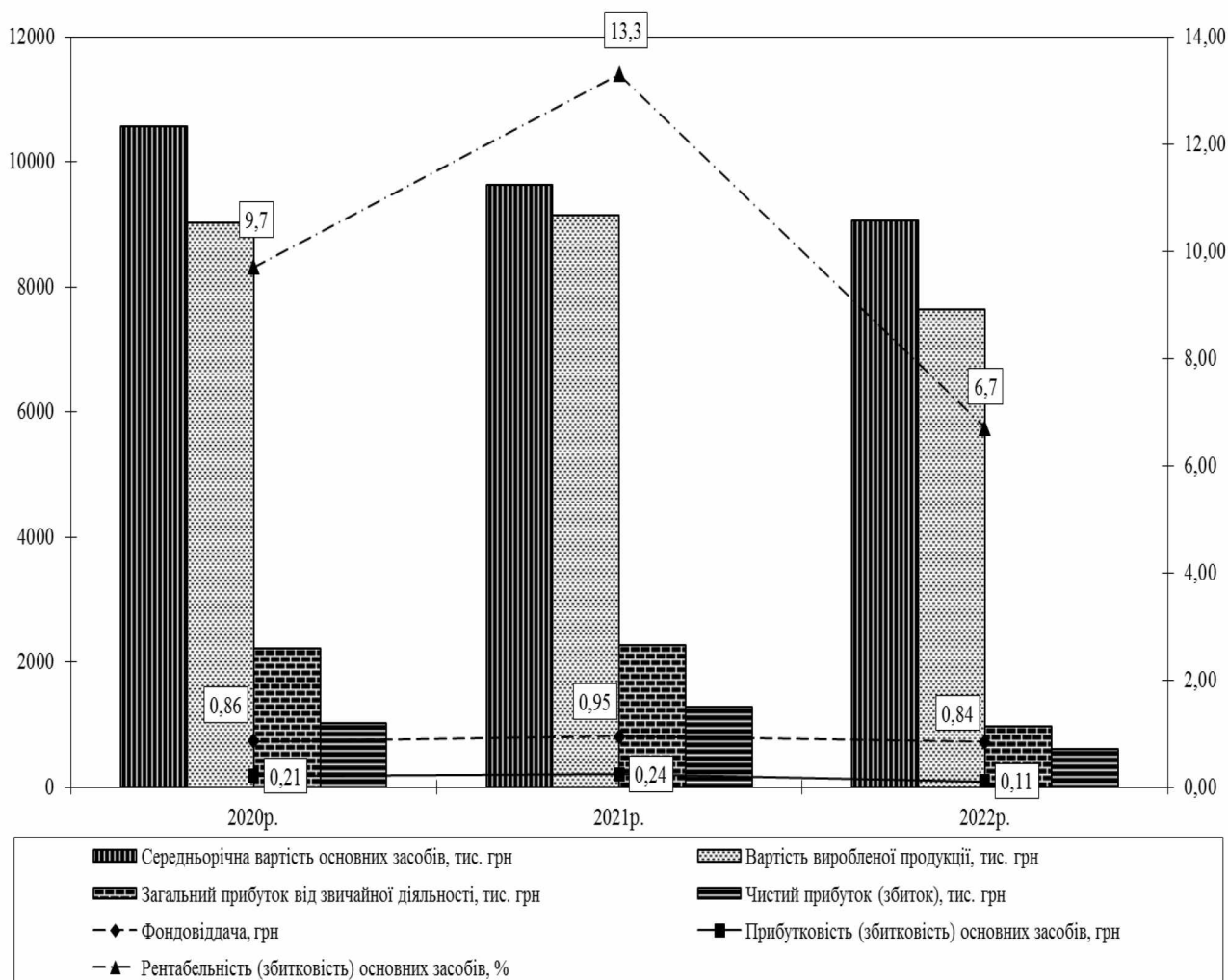

Рис. 2.11. Динаміка рівня показників ефективності використання основних засобів ХХХ, 2020 – 2022 рр.

Загалом, здійснений аналіз ефективності використання основних засобів ХХХ за останні три роки свідчить про те, що на даному підприємстві їх використання є не стабільно ефективним, адже хоча підприємство й не завжди належним чином забезпечене основними засобами, зокрема їх оновлення відбувається досить низькими темпами. Однак, не зважаючи на наявність складних фінансово-економічних умов підприємство має відшукувати, як зовнішні, так і внутрішні резерви для підвищення ефективності використання наявних основних засобів.

Прискорення обертання оборотних активів сприяє вивільненню з обороту частини активів, яка розраховується множенням фактичного одноденного обсягу реалізації продукції на дні прискорення обертання оборотних активів. Розрізняють як абсолютне так і відносне вивільнення активів. Детальніший аналіз рівня ефективності використання активів на підприємстві, зокрема оборотних можливий шляхом розрахунку групи показників, що визначають рівень його (підприємства) ділової активності (табл. 2.14).

Здійснені в табл. 2.14 розрахунки свідчать про загалом позитивну динаміку показників оцінки ділової активності ХХХ за 2020 – 2021 рр.

Позитивною ознакою є скорочення періоду обертання оборотних активів загалом та запасів, зокрема – на 16 та 26 днів відповідно. За наступні два роки ситуація змінилась на кардинально протилежну – ділова активність підприємства знизилась за всіма показниками оборотності оборотних активів. Це, в свою чергу, призвело до зростання тривалості обороту всіх, наявних оборотних активів та зростання тривалості операційного циклу з 418 до 648 днів.

Такі зміни, на фоні кризових процесів, пояснюються, вже згаданим, різними темпами зміни обсягів середньорічної вартості активів та чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (рис. 2.12, додаток Р).

В процесі аналізу показників оборотності оборотних активів вивчаються за кілька періодів як у цілому, так і в розрізі окремих їх видів. За даними табл. 2.15 проведемо загальний аналіз оборотності оборотних активів.

**Показники оцінки ефективності використання оборотних активів
XXX, 2020 – 2022 рр.**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+;-)			
				2021 р. від 2020 р.		2022 р. від 2021 р.	
				абсо- лютне	віднос- не, %	абсо- лютне	віднос- не, %
Коефіцієнт обертання активів	0,453	0,509	0,357	0,056	X	-0,152	X
Тривалість одного обороту активів, днів	794	707	1008	-87	-10,9	301	42,5
Коефіцієнт обертання оборотних активів	0,830	0,862	0,555	0,032	X	-0,307	X
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	434	418	648	-16	-3,7	231	55,2
Коефіцієнт обертання запасів	0,864	0,921	0,582	0,057	X	-0,338	X
Тривалість одного обороту запасів, днів	417	391	618	-26	-6,2	227	58,1
Коефіцієнт обертання коштів у розрахунках	21,607	13,577	12,058	-8,030	X	-1,518	X
Тривалість одного обороту коштів у розрахунках, днів	17	27	30	10	59,1	3	12,6
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	29,303	16,368	13,269	-12,935	X	-3,099	X
Тривалість одного обороту (середній період повернення) дебіторської заборгованості, днів	12	22	27	10	79,0	5	23,4
Тривалість операційного циклу, днів	433	418	648	-16	-3,7	231	55,2

Отримані в табл. 2.15 дані підтверджують факт загалом схожих темпів зміни чистого доходу від реалізації власної продукції (товарів, робіт, послуг) і середньорічної вартості оборотних активів XXX.

Так, використаний в даній таблиці ланцюговий спосіб аналізу зміни обсягів досліджуваних показників за останні роки свідчить, що за період 2020 – 2021 рр. чистий дохід збільшився на 1472 тис. грн, або на 13,7 % при одночасному прирості вартості оборотних активів на 1235,2 тис. грн (9,6 %). За наступ-

ний рік чистий дохід підприємства, навпаки, різко зменшився, а обсяг такого зменшення склав 2952,1 тис. грн, або 24,2 %, в той час коли обсяг оборотних активів зріс аж на 2495,8 тис. грн, що у відносному виразі склало на 17,6 %.

Таблиця 2.15

Показники оцінки оборотності оборотних активів ПрАТ „Вознесенськ облплемсервіс”, 2020 – 2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р.		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2021 р.	
				абсолютне	відносне, %	абсолютне	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	10719,2	12191,7	9239,6	1472,5	13,7	-2952,1	-24,2
Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн	12910,2	14145,3	16641,1	1235,2	9,6	2495,8	17,6
Коефіцієнт обертання оборотних активів	0,830	0,862	0,555	0,032	X	-0,307	X
Коефіцієнт завантаження оборотних активів	1,204	1,160	1,801	-0,044	X	0,641	X
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	434	418	648	-16	-3,7	231	55,2
в т. ч. за рахунок:							
- середньорічної вартості оборотних активів	X	X	X	+41	X	-434	X
- чистого доходу (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	X	X	X	-57	X	+665	X

Такі зміни обумовили взаємопов'язані тенденції зміни коефіцієнтів обертання та завантаження оборотних активів ХХХ. Зокрема, за 2020 – 2021 рр. коефіцієнт обертання оборотних активів збільшився на 0,032, а за наступні два роки, навпаки суттєво знизився – на 0,307. Тенденція зміни коефіцієнта завантаження за досліджуваний період була протилежною, що наочно доводить рис. 2.13.

Дослідження здійсненні вище дають підстави стверджувати про наявність нерівномірного впливу на зміну рівня оборотності оборотних активів зміни чи-

стого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та середньорічної вартості оборотних активів за відповідний рік.

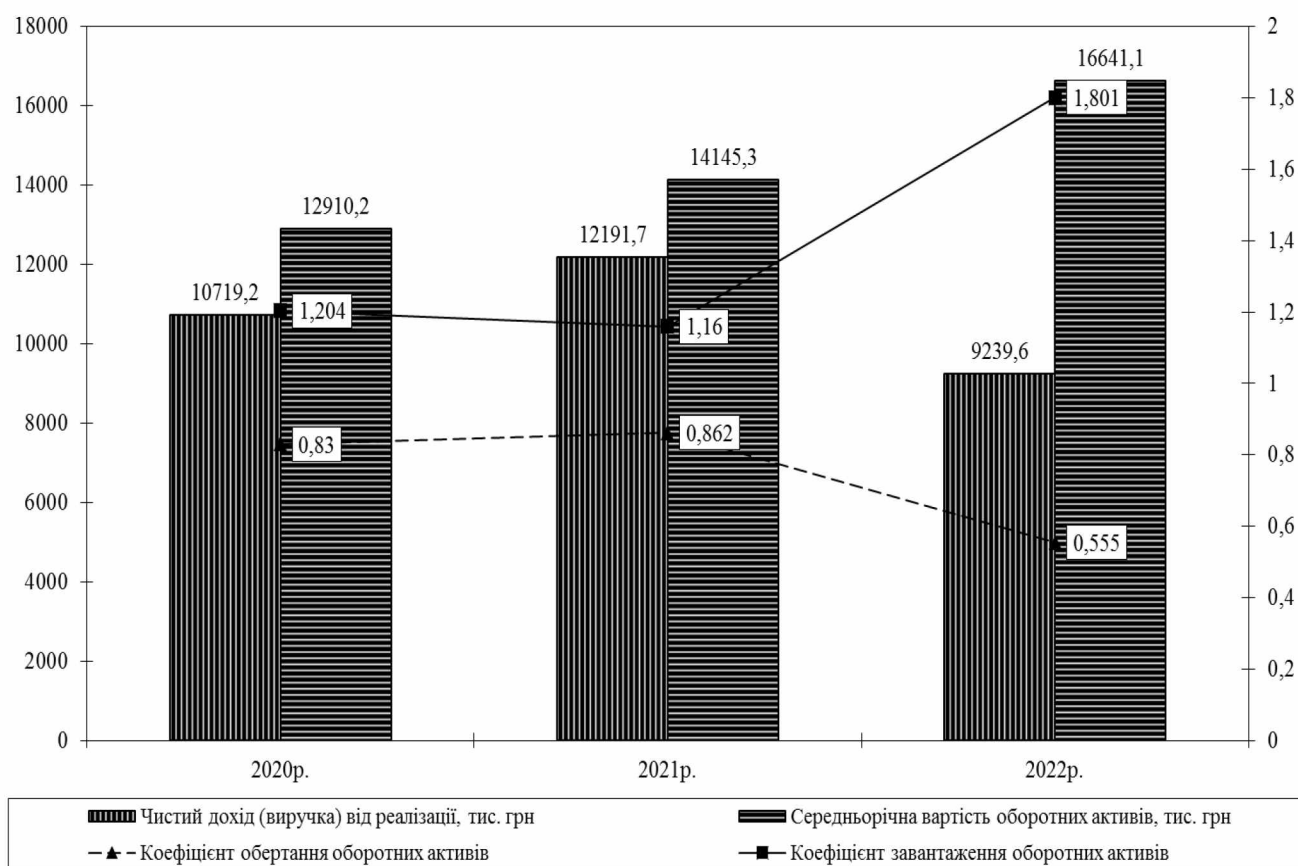

Рис. 2.13. Динаміка показників ефективності використання оборотних активів
XXX, 2020 – 2022 рр.

В цілому говорити про ефективне використання оборотних засобів можна лише тоді, коли мова йде про одночасне зростання показників стану та ефективності використання оборотних засобів підприємства в динаміці і здатності підприємства за рахунок власних коштів розрахуватися за своїми зобов'язаннями, не допускаючи невиправданої дебіторської та кредиторської заборгованості.

Звичайно, це не означає, що підприємство повинне зосередитися на формуванні високоліквідних активів, оскільки це дозволить лише штучно збільшити його ліквідність. Навпаки, ретельно дослідивши можливі фактор впливу на ефективність використання оборотних засобів, воно має сформувати оптималь-

ну структуру оборотних коштів, забезпечивши її раціональне використання що до випуску конкурентоздатності продукції та отримання прибутку.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ АКТИВІВ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Шляхи підвищення ефективності використання оборотних активів підприємства

Менеджмент будь – якого підприємства завжди використовує певні принципи управління запасами й обирає відповідну стратегію їх фінансування. Вважаємо, що найбільш придатна для сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах господарювання є раціональна модель фінансування оборотних засобів. За такого підходу необоротні активи й системна частка оборотних активів фінансуються за рахунок довгострокових зобов'язань та власного капіталу.

Джерела формування оборотних коштів незмінні в процесі кругообігу капіталу. Однак система формування обігових коштів впливає на швидкість обігу, уповільнюючи чи прискорюючи їх. Крім того, характер джерел формування і принципи різного режиму використання власних і залучених обігових коштів є вирішальними чинниками, що впливають на ефективність використання обігових коштів і всього капіталу.

Зростання грошових ресурсів на рахунках підприємства, з одного боку, можна розглядати як позитивний факт, оскільки завжди існують переваги, пов'язані зі створенням великого запасу коштів. Вони дають можливість скоротити ризик виснаження готівки і завчасно погасити зобов'язання.

Політика управління оборотними капіталами пов'язана з різноманітними фінансовими ризиками, і тому повинна забезпечити пошук компромісу між такими ризиками й загальною фінансовою стійкістю підприємства.

Фінансові ризики, що зумовлені змінами в поточних активах, називають лівосторонніми, оскільки такі активи розміщені у лівій частині балансу. Тому можна виділити такі явища, що потенційно мають у собі правосторонні фінан-

сові ризики: надмірний обсяг поточних активів оскільки величина активів пов'язана з витратами фінансування, та підтримання надмірних активів скорочує доходи; недостатність коштів; брак виробничих запасів; розмір дебіторської заборгованості.

Під нормуванням оборотних засобів необхідно розуміти процес визначення їх оптимальної потреби для забезпечення безперервності виробничого процесу у підприємстві. Адже від встановленого розміру цієї потреби оборотних засобів залежить їх раціональне формування. Виходячи з цього основою методології нормування оборотних засобів полягає в їх оптимізації. Це означає, що кожному їх елементу визначається така потреба, при якій кругообіг засобів може нормально здійснюватися.

Важливим моментом у нормуванні є об'єктивний розрахунок індивідуальних нормативів. Основними вимогами до методики нормування оборотних засобів у сільськогосподарських підприємствах повинні бути: використання реальних показників, які тісно пов'язані з виробничими процесами; врахування особливостей кругообігу оборотних засобів у сільськогосподарських підприємствах, інфляції, неплатежів.

Визначення норм виробничих запасів за методом, що включає такі елементи, як: транспортний запас; час прийняття, розвантажування, сортування, складування матеріалів; технологічний запас; поточний (складський) запас; гарантійний (страховий) запас є досить ефективним. Ця методика підходить для галузей з більш рівномірним циклом виробництва, ніж галузь сільського господарства, тому, що вона не враховує:

- по – перше сезонності сільського виробництва;
- по – друге, нестабільності ринкової економіки (інфляція, дефіцит обігових коштів, зростання цін та інше).

Тому негативні явища формування оборотних засобів у базисному періоді переноситимуть на звітний. А це потягне за собою негативні наслідки господарювання у визначенні нормативів на наступні періоди.

Нормування окремих оборотних активів, які використовуються в госпо-

дарській діяльності сільськогосподарських підприємств по – перше, не враховує нерівномірність витрат на одне замовлення в сільськогосподарських підприємствах, по – друге, викладений методичний підхід до визначення виробничих запасів аграрних підприємств прийнятий для умов стабільного стану економіки.

Стосовно визначення нормативу оборотних засобів у незавершеному виробництві наукові пошуки фахівців в даній сфері відзначаються своєю різноманітністю. В економічній літературі зустрічаються пропозиції щодо визначення нормативів готової продукції на основі їх максимальних залишків. Проте, як показали розрахунки, обчислення таким чином нормативів є завищеним порівняно з нормативом на запаси готової продукції, розраховані на основі середніх мінімальних залишків. Отже, для визначення нормативу готової продукції на основі максимальних залишків не дотримується принцип мінімальності. А дотримуватися його особливо важливо в умовах ринкової економіки, коли сільськогосподарські підприємства недостатньо забезпечені як оборотними активами, так і джерелами їх формування.

Оскільки визначення нормативів оборотних засобів пов'язане з такими показниками, як витрати виробництва та швидкість обертання того чи іншого матеріальних ресурсів, то чим швидше проходить процес обороту, тим менше потрібно оборотних засобів для підтримання безперервності виробництва. Тобто, величина визначеного нормативу в підприємстві залежить від кількості спожитих ними оборотних засобів.

Розвиток інфляційних процесів має опосередкований вплив на зростання обсягів споживання виробничих запасів у вартісному виразі за рахунок підвищення цін.

Крім того на вартість оборотних засобів у підприємствах, а також і на розміри їх нормативів впливає вибір оцінки товарно – матеріальних цінностей. Якщо оцінювати матеріальні ресурси за методом ФІФО, утворюється нижча собівартість використання запасів внаслідок невисоких цін на раніше придбані і в підсумку найбільший прибуток. Під час застосування методу ЛІФО підприємс-

тва мають вищу собівартість використаних виробничих запасів, у результаті одержуємо мінімальний прибуток.

В умовах інфляції методика ФІФО надає певне інфляційне навантаження на прибуток: підприємства втрачають власний прибуток на придбання паливно-мастильних матеріалів, насіння, запасних частин, матеріалів та інших виробничих запасів за цінами, що підвищуються.

Застосування методики ЛІФО за оцінкою виробничих запасів повинно дещо згладити вплив інфляції на вартість незавершеного виробництва.

Цікавою є ідея здійснення нормування оборотних засобів для визначення суми сукупного нормативу без попередніх розрахунків індивідуальних нормативів. Тобто визначення його шляхом визначення їх норми з розрахунку на 1 грн. планової собівартості реалізованої продукції. Окремі автори пропонують визначати розмір сукупного нормативу оборотних засобів, виходячи з найменшої потреби у період сезонного спаду господарської діяльності. Позитивною стороною цих варіантів розрахунку сукупних нормативів оборотних засобів є те, що вони спрощують процес розрахунку нормативу та зменшують трудомісткість його визначення. Але необхідно зазначити, що відмова від розрахунку окремих нормативів приводе до зниження якості нормування через втрату такої важливої його функції як виробнича. Однак на сучасному етапі розвитку сільського господарства даний метод нормування оборотних активів не одержав практичного застосування.

Проведення дослідження різних методів нормування оборотних засобів показало, що підставою для його здійснення слугують реальні показники, тісно пов'язані з виробничими процесами; метод простий і доступний у використанні; поєднує в собі розрахунки нормативів окремих елементів оборотних засобів один раз протягом кількох років з визначенням планової потреби в оборотних засобах на наступні роки (на основі обчислених норм запасів оборотних засобів); враховуються особливості кругообігу оборотних засобів у сільськогосподарських підприємствах.

Досліджений в попередньому розділі стан формування та використання

оборотних активів свідчить про те, що найбільш ефективно використовувались саме дебіторська заборгованість та грошові кошти. Це підтверджує зростання показників оборотності та зниження календарної тривалості їх обороту. Саме тому, в той час коли достатніх можливостей для значного підвищення рівня ефективності використання іншого виду оборотних активів – виробничих запасів підприємство не має, доцільним є розвиток позитивних тенденцій по означених видах активів, що обертаються в процесі господарської діяльності. Подальше збільшення коефіцієнтів обертання і як наслідок скорочення періоду обороту дебіторської заборгованості та коштів у розрахунках можливе лише за умови подальшого вдосконалення політики управління ними.

Метою управління дебіторською заборгованістю є визначення оптимального її розміру і забезпечення своєчасної інкасації боргу. Якщо не контролювати дебіторську заборгованість, то сума цієї заборгованості може перевищити допустимий рівень, що призведе до зниження потоку готівки і “погані” (сумнівні) борги значно знизять прибуток від продажу. При цьому ефективне управління дебіторською заборгованістю пов’язане з виконанням певного кола завдань, а саме: аналіз дебіторської заборгованості; визначення форм реалізації продукції; визначення суми грошових коштів, яка буде відволікатись в дебіторську заборгованість в минулому періоді; формування умов відвантаження готової продукції покупцям; оцінювання кредитоспроможності покупців; розроблення порядку проведення інкасації дебіторської заборгованості; використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості; здійснення ефективного контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості.

Кредитна політика здатна суттєво впливати на обсяг продажу компанії. Продаж в кредит представляє собою один з факторів, що визначає рівень попиту на продукцію, яку реалізує підприємство.

Управління грошовими коштами або залишком грошових коштів, що постійно перебувають у розпорядженні підприємства, є важливою невід’ємною частиною управління оборотними активами. Неодмінним елемен-

том політики управління грошовими коштами є їх ефективний збір (стягнення), платежі та короткострокове інвестування. Відповідальність за систему управління грошовими коштами, як правило, має покладатися на обліково-фінансові відділи підприємства. При цьому важливу роль відіграє складання касового плану, який визначає яку кількість грошових коштів може бути в наявності, коли вони надійдуть в наше розпорядження та на який строк. Крім того, підприємству необхідно систематично одержувати інформацію про рух грошових коштів та мати певну систему контролю.

Оперативний обмін інформацією сприяє збільшенню прибутку підприємства за рахунок якісного управління збором грошових коштів, платежами, касовими залишками та інвестиціями в ліквідні цінні папери.

На першому етапі управління грошовими коштами аналізується сутність участі грошових коштів в оборотних активах підприємства в динаміці. Для цього розраховуються такі показники: коефіцієнт участі грошових коштів в оборотних активах; середній період обороту грошових коштів; кількість оборотів грошових коштів.

Приймаючи до уваги той факт, що максимальний ефект політики управління оборотними активами підприємства досягається за умови зменшення коштів на рахунках і відповідне збільшення їх обсягів в оборотах, як передумови генерації більшого обсягу прибутків, слід визнавати зростання залишку грошових коштів на рахунках та в касі суб'єкта бізнесу, як негативний момент. Однак з іншого боку мізерні обсяги абсолютних ліквідів – грошових коштів та їх еквівалентів, які мають місце на підприємстві позначаються на значенні коефіцієнта абсолютної ліквідності. Прискорення оборотності грошових коштів може бути забезпечене за рахунок: зменшення операційного та фінансового циклів, зменшення обсягів розрахунків готівкою, зменшення питомої ваги тих форм розрахунків з постачальниками, які потребують тимчасового резервування грошових коштів на окремих банківських рахунках, тобто застосування акредитивної форми розрахунків та розрахунків чеками.

На другому етапі управління грошовими потоками підприємств визнача

ється оптимальний розмір залишку грошових коштів на основі прогнозу руху грошових коштів. Оптимальний рівень грошових коштів повинен дорівнювати сумі оборудок при ефективному управлінні грошовими коштами; сумі, необхідній для підтримання мінімального залишку, згідно з вимогами банків, в яких підприємство має рахунки.

Оптимальний розмір залишку грошових коштів у відповідності з моделлю Баумоля. Загалом процес прогнозування руху грошових коштів полягає в тому, що визначається сума грошових коштів на початок функціонування підприємства, а також період організації процесу виробництва і реалізації продукції. Розрахунок руху грошових коштів дає змогу визначити можливість недостатності грошових коштів і своєчасно прийняти оперативне рішення щодо забезпечення підприємства грошовими коштами.

Загалом, на нашу думку ефективність фінансового управління оборотними активами на досліджуваному підприємстві залежить від одночасного втілення ряду заходів, основними з яких є наступні:

1. Вибір оптимального рівня і раціональної структури оборотних активів з урахуванням специфіки діяльності кожного підприємства.

2. Вибір оптимального рівня джерел формування оборотних активів, ураховуючи при цьому ефективність використання оборотного капіталу та ризику, який впливає на фінансову стійкість і платоспроможність підприємства.

3. Наявність чистого оборотного капіталу, який дає змогу забезпечити рівень ліквідності балансу підприємства (абсолютної, поточної, загальної). Визначені коефіцієнти повинні перевищувати оптимальні значення або дорівнювати їм.

4. Забезпеченість підприємства оптимальним розміром грошових коштів, який залежить від обсягу виробництва та швидкості оборотності оборотних активів, у тому числі і грошових коштів.

5. Вибір оптимального операційного і фінансового циклів через скорочення виробничого процесу, прискорення оборотності дебіторської заборгованості та уповільнення оборотності кредиторської заборгованості.

6. Оптимізація параметрів розрахункових операцій на основі вимог та потреб моделі управління дебіторською заборгованістю, а також строку іммобілізації фінансових ресурсів у сферу обігу, мінімізація тривалості обороту оборотного капіталу, здійснення розрахунків з постійними покупцями шляхом періодичних платежів, тобто періодичних грошових переказів.

Звичайно підприємство має ряд позитивних напрацювань в даній сфері, і політика управління оборотним капіталом на підприємстві є відносно вдалою на даний момент, однак керівництву слід продовжувати розвивати встановлені позитивні тенденції, з метою подальшого підвищення ефективності використання власних оборотних активів. Наслідком таких кроків передусім стане покращення результатів фінансово-господарської діяльності та зростання інвестиційної привабливості підприємства.

3.2. Перспективи удосконалення процесів формування і використання основних засобів

В умовах формування ринкового механізму господарювання проблема підвищення ефективності використання основних виробничих фондів, їх відтворення є складною, а її вирішення має важливе значення для інтенсифікації виробництва. Суть категорії «економічна ефективність» визначається тим, що вона є складовою частиною теорії відтворення і має важливе значення для характеристики виробництва в умовах формування ринкового механізму господарювання.

Важливе методологічне значення для вирішення практичних завдань підвищення економічної ефективності основних засобів має і науково обґрунтований вибір її показників. Серед економістів немає єдності у визначенні як змісту показників, такі їх кількості на різних рівнях суспільного виробництва. Система показників використання основних засобів повинна включати дві групи показників: узагальнюючі, що використовуються для загальної оцінки викорис-

тання усіх фондів; часткові характеризують рівень корисного функціонування окремих видів фондів.

У процесі розробки системи показників ефективності використання основних засобів впливає необхідність вирішення двох методологічних проблем: вибору показника для виміру результатів функціонування основних засобів та показника для виміру кількості використовуваних ресурсів. Будуючи систему показників економічної ефективності використання основних виробничих фондів, слід враховувати техніко-економічні особливості галузей. При формуванні показників ефективності треба керуватися положенням, що всі показники перебувають у розвитку та взаємозв'язку, підпорядковані законам переходу кількісних змін в якісні.

Ефективність основних фондів може бути виражена такими узагальнюючими показниками, як фондоддача, фондомісткість або відношення приросту продукції до приросту середньорічної вартості основних виробничих фондів.

На сьогодні відсутня єдина думка, щодо вибору показників при розрахунку фондоддачі основних засобів. Ряд вчених економістів вважають, що при розрахунку доцільно використовувати обсяг валової чи товарної продукції і первісну або відновну вартість основних засобів. Інші – обсяг валової, товарної чи чистої продукції і середньорічна вартість основних засобів. На наш погляд, більш точним буде розрахунок показника фондоддачі, і схилиємось до думки тих економістів, що використовують середньорічну вартість основних засобів.

Суттєвим недоліком, на нашу думку, показника фондоддачі є те, що він не враховує рівня використання інших елементів виробництва: землі, оборотних засобів, трудових ресурсів, а також не відображає змін, які відбуваються в собівартості: матеріаломісткість продукції, продуктивність праці. Тому, для оцінки ефективності використання основних засобів використовують, поряд з фондоддачею, рентабельність основних засобів. Так, рентабельність виробничих фондів обчислюють як відношення загальна сума прибутку від виробництва продукції за рік до середньорічного розміру основних виробничих фондів і оборотних коштів.

Даний показник дозволяє врахувати якісну сторону, дослідити вплив основних засобів на продуктивність праці і розмір одержаного прибутку.

На різних рівнях господарювання планування та оцінювання економічної ефективності основних фондів, капітальних вкладень, нової техніки здійснюються згідно з урахуванням форм власності та видів діяльності підприємств. Відповідно показники фондівдачі мають встановлюватись окремо для діючих підприємств і для тих, що вводяться у плановому періоді. На діючих підприємствах рівень фондівдачі визначається з урахуванням назначеного збільшення виробництва продукції внаслідок повного освоєння проектної потужності та її запланованого приросту за рахунок технічного переозброєння і реконструкції підприємств. Фондовіддача на підприємствах, що вводяться в запланованому періоді, визначається з урахуванням термінів введення в дію основних виробничих фондів і нормативів їх освоєння.

Характерною особливістю показника фондівдачі є те, що його зменшення не завжди свідчить про зниження ефективності виробництва. Водночас його зростання завжди свідчить про підвищення ефективності виробництва. Так, впровадження у виробництво нової техніки нерідко призводить до зниження фондівдачі. Однак це не може бути основною для того, щоб стверджувати про зниження ефективності використання основних засобів, оскільки ефективно їх використання може характеризуватися не зростанням рівня фондівдачі, а економією поточних витрат виробництва і живої праці.

Отже, ефективність виробництва може зростати, не лише при зростанні, а й при зниженні показника фондівдачі. Це спостерігається тоді, коли збільшення вартості основних виробничих засобів перекривається зниженням затрат живої праці.

Поряд з показником фондівдача використовують і показник фондомісткості. Він характеризує вартість основних виробничих засобів, яка припадає на одиницю вартості виробленої продукції.

Виділяють повну і пряму фондомісткість, яку можна визначати на основі даних міжгалузевого балансу основних фондів. Повну фондомісткість визна-

чають, коли обґрунтовують обсяги капітальних вкладень.

Однак найточніші розрахунки забезпечуються методом прямого розрахунку на основі статистичних даних первинного обліку. Цей показник є найбільш зручним для підприємств, що мають однакову структуру виробництва, спеціалізацію та звужений асортимент продукції.

Так, до найважливіших вимог, що стоять перед показниками ефективності використання основних засобів слід віднести: оперативність, простота, зрозумілість, точність, повнота даних, незалежність від факторів, які не відображають господарську діяльність досліджуваного підприємства, показники повинні характеризувати ефективність використання засобів в галузі і знаходитись в єдності з аналогічними показниками по народному господарству в цілому, показники повинні враховувати наявність різних господарських структур, що базуються на різних формах власності, а також специфіку харчової промисловості, як галузі матеріального виробництва.

Удосконалення системи показників зумовлюється необхідністю аналізу динаміки ефективності використання основних фондів галузей, об'єднань і підприємств, виявлення резервів, а також формування їх раціональної структури. Система показників повинна віддзеркалювати ефективність використання і відтворення, характеризувати співвідношення між зростанням основних засобів і підвищення продуктивності праці, затратами уречевленої та живої праці на виробництво продукції.

Удосконалення складу та структури основних засобів підприємства здійснюється за такими двома варіантами: використання власного капіталу підприємства; змішане фінансування за рахунок власного і позикового капіталу.

При виборі варіантів фінансування удосконалення складу та структури основних засобів підприємства враховуються нижченаведені основні фактори: визначається достатність власних фінансових ресурсів для оновлення основних засобів і забезпечення економічного розвитку підприємства в майбутньому періоді; - розраховується вартість довгострокового фінансового кредиту в порівнянні з прибутком, що генерується оновлюваними видами основних засобів; вивчається досяг-

нуте співвідношення використання власного і позикового капіталу, що визначає рівень фінансової стійкості підприємства;- оцінюється доступність довгострокового фінансового кредиту для підприємства.

До традиційних інструментів довгострокового фінансування вдосконалення складу та структури основних засобів належать: звичайна акція, привілейована акція; облігація; кредитування; кредитних ліній; револьверних кредитних ліній; синдигованих кредитів. Ця форма використовується при фінансуванні дуже великих проектів, для яких проводиться спеціальне об'єднання кредитних ресурсів ряду банків, тобто утворюється синдикат.

Довгострокове фінансування вдосконалення складу та структури основних засобів підприємства пов'язане з використанням таких нетрадиційних інструментів: опціон, заставні операції, лізинг, франчайзинг, процентні свопи.

Опціон надає право купувати або продавати певні види власності у певний час, за певною ціною і відповідно до угоди, в тому числі цінні папери. На практиці використовуються різні види опціонів, у тому числі американський і європейський.

Іншим фактором впливу на вдосконалення складу та структури основних засобів кожного підприємства є амортизаційна політика на загальнодержавному рівні. Оскільки своєчасне оновлення технічних засобів пов'язане із зростанням ефективності виробничого нагромадження. Замінюючи фізично та морально зношену техніку новими продуктивнішими машинами, можна одержати необхідний приріст виробництва продукції з меншими обсягами інвестицій, тобто високі темпи зростання матеріального виробництва підтримувати при меншій нормі виробничого нагромадження.

Зниження останньої супроводжується збільшенням частки валового внутрішнього продукту, яка йде на споживання. Водночас своєчасне оновлення виробничого потенціалу потребує ефективної амортизаційної політики.

Необхідне наближення податкової амортизації машин, обладнання та транспортних засобів до реальних строків їх експлуатації. У розвинених країнах компанія самостійно обирає той чи інший метод амортизації активів серед тих, що пропонуються стандартами обліку та звітності, прийнятими для застосування у тій

чи іншій країні. Обраний метод амортизації компанія може застосовувати не тільки у бухгалтерському, але й у податковому обліку. Вона лише має задекларувати свій вибір методу і слідувати йому. Зміна методу можлива, але лише у напрямі заміни прискореного методу амортизації на прямолінійний, про що також має бути офіційно повідомлено.

На протигагу описаній вище світовій практиці, в країнах, де державна фінансова політика (її складовою є податкова політика) переслідує лише фіскальні цілі, правила податкового законодавства починають домінувати над економічними реаліями. Податкове законодавство нерідко встановлює такі строки амортизації, які суттєво перевищують тривалість реального економічно обґрунтованого використання окремих об'єктів основних засобів. Спочатку це може збільшити податкові надходження у державний та місцеві бюджети. Але через те, що строки податкової амортизації активних елементів основних засобів (машин, обладнання, транспортних засобів) нерідко штучно подовжені порівняно з реальними, це, в кінцевому рахунку, призводить до зменшення обсягів інвестування в ці елементи основних засобів, до зниження темпів оновлення основних засобів; як наслідок - податкові надходження в бюджети країни скорочуються.

Україна нині демонструє певну рішучість у формуванні державної політики стимулювання інвестицій, розвитку малого й середнього бізнесу, прискорення темпів оновлення техніки та технології у всіх галузях економіки. У цьому контексті надзвичайно важливим є перегляд підходів до політики податкової амортизації. Підприємствам має бути надано право використовувати прискоренні методи амортизації не тільки у бухгалтерському, але й у податковому обліку. Таким чином, подальше вдосконалення механізмів амортизаційної політики є важливим напрямом забезпечення вдосконалення складу та структури основних засобів підприємства нашої країни.

Проблема підвищення ефективності використання основних засобів і посідає центральне місце в період переходу України до ринкових відносин. Від рішення цієї проблеми залежить фінансовий стан підприємства, конкурентоспроможність на ринку тощо. Будь-яке підприємство незалежно від форми вла-

сності й виду діяльності повинне постійно розглядати рух своїх основних засобів, їх склад та стан, ефективність використання. Дана інформація дозволяє підприємству знайти шляхи та резерви підвищення ефективності використання основних засобів, а крім того вчасно виявити та скоригувати негативні відхилення, які в подальшому можуть спричинити серйозні наслідки для успішної діяльності підприємства. Напрями підвищення ефективності використання основних засобів можуть бути різноманітними, наприклад: а) підвищення якості сировини, маючи на увазі збільшення кількості корисних речовин в сировині і його технологічність, можливості видобутку продукту; б) зменшення втрат корисних речовин у відходах; в) впровадження досягнень сучасного науково-технічного прогресу.

В цілому слід зазначити, що підвищення ефективності використання основних засобів в даний час має величезне значення. Підприємства, що мають в своєму розпорядженні основні засоби, повинні не тільки прагнути їх модернізувати, але і максимально ефективно використовувати те, що є, а особливо в існуючих умовах дефіциту фінансів і виробничих інвестицій.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного у кваліфікаційній роботі дослідження отримано ряд результатів практичного і теоретичного характеру, зміст яких полягає в наступному:

Активи являють собою ресурси, які перебувають у розпорядженні підприємства і використання яких веде до збільшення економічних вигод у майбутньому. У фінансовій практиці активи підприємства поділяються на оборотні та необоротні.

Виконані розрахунки підтверджують негативний момент в діяльності ХХХ, що полягає в нестабільності його фінансових результатів за останні три роки. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за період 2020–2021 рр. збільшилась з 1022,5 тис. грн до 1281,4 тис. грн, або майже на двадцять відсотків. За наступний 2022 р., в зв'язку з військовим станом та значним спадом в економіці, загалом, і в аграрному секторі, зокрема, ситуація змінилась в негативну сторону – розмір чистого прибутку зменшився більше ніж на половину і встановився на рівні 603,3 тис. грн.

Загальна оцінка необоротних та оборотних активів підприємства свідчать про зміни майнового потенціалу підприємства в, загалом, позитивному напрямку. Так за період 2020 – 2022 рр. загальна вартість майна ХХХ збільшилась з 23830,3 тис. грн до 27117,3 тис. грн. Дане зростання забезпечив виключно приріст оборотних активів підприємства, тоді коли його необоротні активи стабільно зменшувались

Аналітичне вивчення функціонального складу необоротних активів ХХХ вказує на негативну динаміку зміни, як їх загального обсягу за останні три роки, так і їх основного складового елементу – основних засобів. Оцінюючи наявний склад необоротних активів слід зауважити, що при наявності певної частки довгострокових біологічних активів домінуючі позиції займають основні засоби.

Обсяги сформованих за рахунок власних та залучених джерел оборотних

активів ХХХ за досліджуваний період 2017 – 2019 рр. 2020 – 2022 рр. зросли більше ніж на третину (на 37,6 %). Дане збільшення оборотних активів обумовлене, в першу чергу, приростом обсягів готової продукції (майже в три рази), а також зростанням поточних біологічних активів та іншої дебіторської заборгованості. Одночасно слід відмітити за останні три роки зменшення величини виробничих запасів та дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги.

Оцінка рівня ефективності використання основних засобів дає підстави говорити про загальне зниження ефективності використання основних засобів ХХХ за динамікою показника фондівдачі, прибутковості та рентабельності використання основних засобів, особливо за останній 2022 рік, коли через військовий стан в країні різко загострилась економічна криза загалом та в аграрному секторі, зокрема.

Аналіз ефективності використання оборотних активів свідчать про загалом позитивну динаміку показників оцінки ділової активності ХХХ за 2020 – 2021 рр. Позитивною ознакою є скорочення періоду обертання оборотних активів загалом та запасів, зокрема – на 16 та 26 днів відповідно. За наступні два роки ситуація змінилась на кардинально протилежне – ділова активність підприємства знизилась за всіма показниками оборотності оборотних активів.

Здійснені дослідження дають підстави висунути ряд пропозицій щодо підвищення ефективності використання активів підприємства: своєчасне й ефективне оновлення необоротних активів шляхом придбання нових основних засобів у власність підприємства або на умовах оренди (лізингу); прискорення оборотності оборотних активів за рахунок раціональної організації роботи з матеріально-технічного забезпечення; скорочення періоду зберігання; недопущення утворення залежалих або непотрібних запасів; вивчення платоспроможності покупців і використання заходів зі стягнення дебіторської заборгованості; скорочення строків оборотності на всіх фазах обігу засобів; визначення найбільш оптимальних джерел фінансування оборотних активів для формування необхідного їх обсягу, що забезпечує запланований обсяг виробництва та реалі-

зації продукції, необхідний рівень рентабельності оборотних активів та платоспроможності підприємства; зменшення ризику виникнення безнадійної дебіторської заборгованості та неповернення боргів; страхування дебіторами кредитів, наданих на тривалий період; формування системи штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язань (пеня, штрафи, неустойки) тощо.